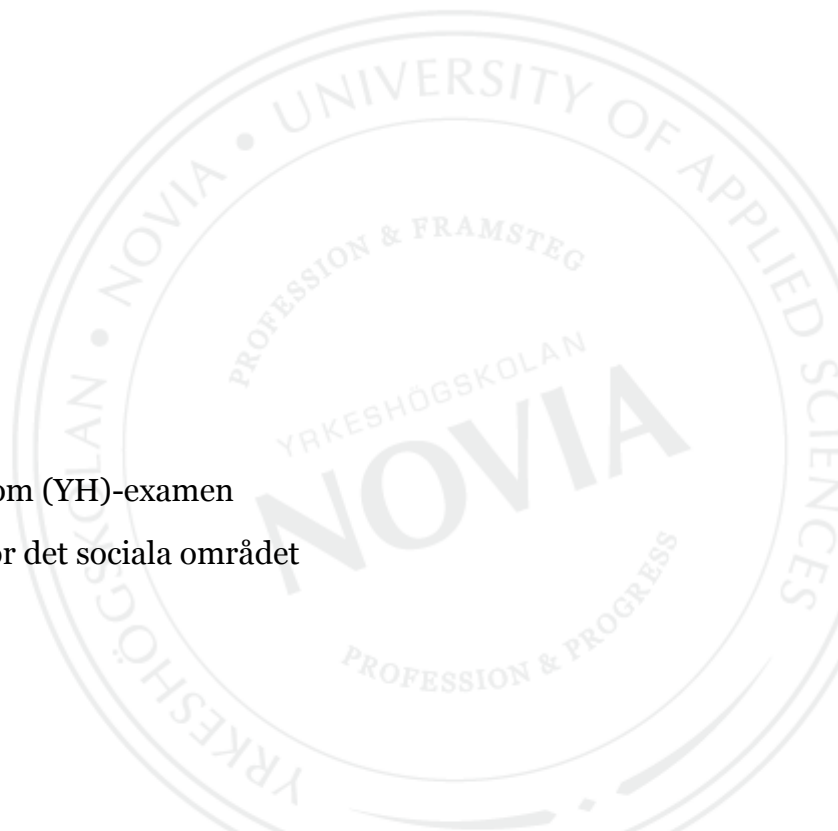

Diakonalt kriminalarbete på svenska i Åbo

Emma Villman

Examensarbete för socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala området
Åbo 2011

EXAMENSARBETE

Författare: Emma Villman

Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Åbo

Profilering: Kyrkans arbete, diakoni

Handledare: Henrica Lindholm

Titel: Diakonalt kriminalarbete på svenska i Åbo

Datum: 28.09.2011

Sidantal: 50

Bilagor: 5

Sammanfattning

Detta examensarbete är en fallstudie kring temat diakonalt kriminalarbete. Syftet med arbetet är att utreda vilka behov det finns av svenskspråkiga diakonala insatser inom kriminalarbetet i Åbo. Fallstudien ingår i projektet *"En diakonal och fostrande församling"* vid Yrkeshögskolan Novia i Åbo, ett projekt som under 2010-2011 fungerat i samarbete med Åbo svenska församling. Fallstudien utreder vad diakonalt kriminalarbete är och hur det förverkligas i Åbo. En viktig fråga har varit att ta reda på vilken diakonens roll är i kriminalarbetet, dels i förhållande till fängelsepräst och övriga församlingsanställda, men också i förhållande till samhällets kriminalvård som helhet.

Fallstudien har utförts med hjälp av litteraturstudier och intervjuer med kyrkligt anställda som jobbat med kriminalarbete i Åbo. I tillägg till detta består fallstudien av en kvalitativ intervju med en tidigare intern från Åbo fängelse. Slutsatserna av arbetet visar att kyrkans insatser inom kriminalvården är lika aktuella och behövda idag som någonsin. Detta gäller både det självvårdande och diakonala arbetet i fängelser, bland frigivna och anhöriga. Dessutom visar fallstudien att de svenskspråkigas rättigheter inom kriminalvården inte alltid tillvaratas i Finland. Fallstudien avslutas med ett antal utvecklingsförslag för hur det diakonala kriminalarbetet kunde utvecklas. Dessa utvecklingsförslag kommer att ligga till grund för diskussioner om hur kriminalarbetet ska se ut i Åbo svenska församling i framtiden.

Språk: Svenska

Nyckelord: Diakoni, fångvård, kriminalvård, frigivna fångar

Förvaras: Examensarbetet finns tillgängligt i webbiblioteket Theseus.fi.

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Emma Villman

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Sosiaali- ja terveysala, Turku

Syventyvät opinnot: Diakoninen sosiaalityö

Ohjaaja: Henrica Lindholm

Nimike: Ruotsinkielinen diakoninen kriminaalityö Turussa

Päivämäärä: 28.09.2011

Sivumäärä: 50

Liitteet: 5

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, millaiselle ruotsinkieliselle diakoniatyölle on tarvetta Turun kriminaalihuollossa. Opinnäytetyössä selvitetään, mitä diakoninen kriminaalityö tarkoittaa ja miten se toteutuu Turussa. Sen lisäksi opinnäytetyö osoittaa, miten seurakunta voi tehdä kriminaalihuollon eri osapuolien kanssa yhteistyötä. Työ on osa ruotsinkielistä projektia *"En diakonal och fostrande församling"*, jonka puitteissa Yrkeshögskolan Novia ja Turun ruotsinkielinen seurakunta toimivat yhteistyökumppaneina v. 2010–2011 aikana. Projektin tarkoituksena on kartoittaa, millaisia sosiaalisia haasteita Turussa on ja löytää kehitysmahdollisuuksia diakonityötä varten.

Opinnäytetyö on tapaustutkimus, jonka aineisto koostuu teoreettisesta viitekehyksestä, kirkon kriminaalityöntekijöiden haastattelusta ja vapautuneen vangin haastattelusta. Tapaustutkimus osoittaa, että diakonityöhön panostaminen kriminaalityössä on vielä nykyäänkin olennaista ja tärkeää. Kirkon työtä tarvitaan niin vankiloissa kuin vankiloiden ulkopuolella, sekä vankien että heidän läheisten parissa. Tässä tutkimuksessa käy ilmi, että ruotsinkielisten vankien kielioikeuksista ei huolehdi toivotulla tavalla Turun vankilassa ja Suomen rikosseuraamuslaitoksessa.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: Diakonia, vankeinhoito, kriminaalihuolto, vapautuneet vangit

Arkistoidaan: Opinnäytetyö on saatavilla ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseus.fi.

BACHELOR'S THESIS

Author: Emma Villman

Degree Programme: Social Services, Turku

Specialization: Church Work, Diaconia

Supervisor: Henrica Lindholm

Title: Diaconal Care in the Correctional System in Turku / Diakonalt kriminalarbete på svenska i Åbo

Date: 28 September 2011 Number of pages: 50 Appendices: 5

Summary

This Thesis is a case study in diaconal care in the correctional system. The purpose of the study is to find out what kind of Pastoral care there is need of among the Swedish speaking clients in the correctional System in Turku. The case study is a part of the Project "*The diaconal and nurtured Congregation*", which in 2010 and 2011 is done in co-operation with the Swedish Evangelical Lutheran Congregation in Turku. The aim of the co-operation is to picture and describe the social exposedness in Turku of today and find development strategies for the diaconal work of the congregation. This thesis concentrates on the social exposedness in the field of the Correctional System.

The case study is conducted by literature studies, interviews with church workers in the correctional system and by a qualitative analyzed interview with a former prisoner. The results show that diaconal care is needed in the correctional system. Diaconal care has an important role in the prison as well as after the prison release, among prisoners as well as relatives. In addition, this study shows that the Swedish speaking prisoners' linguistic rights not are taken care of in a tenable way in the prison of Turku today.

Language: Swedish

Key words: Diaconal care, Prison system, Correctional Institutions, Prison Release

Filed at: The examination work is available at the electronic library Theseus.fi.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och frågeställningar.....	2
1.2	Avgränsning.....	2
2	Metod	3
2.1	Fallstudiens utgångspunkter	4
2.2	Fallstudiens uppbyggnad	5
2.3	Etiska frågor och tillförlitlighet.....	6
3	Kriminalvården i Finland	7
3.1	Stegvis frigivning	8
3.2	Eftervård.....	10
4	Kristet kriminalarbete.....	11
4.1	Kriminalarbete som diakonal arbetsform	14
4.2	Kriminalarbete i den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland	16
4.2.1	Andligt arbete i fängelserna	18
4.2.2	Kriminalarbete i församlingarna	20
4.2.3	Kriminalarbete i Borgå stift.....	20
4.2.4	Rätt till det heliga.....	23
5	Kristet kriminalarbete i Åbo	24
5.1	Fängelsearbete i Åbo.....	24
5.2	Diakonicentralen	26
5.3	Åbo svenska församling.....	29
6	Intervju.....	31
6.1	Analys.....	32
6.1.1	Livet i fängelset.....	33
6.1.2	Det tvåspråkiga fängelset	35
6.1.3	Frigivningen.....	36
6.1.4	Andliga livet i fängelset	38
6.2	Sammanfattning.....	40
7	Utvecklingsmöjligheter	42
8	Kritisk granskning och diskussion	44
	Källförteckning	47
	Bilagor	

1 Inledning

Andligt arbete i fängelser har långa traditioner som går tillbaka till den tidiga kristna kyrkan. Att besöka fångar för att inge mod, tro och hopp samt dela den kristna tron har varit viktiga grundstenar i det andliga arbetet som utförts i fängelser runtom i världen. Det andliga fängelsearbetet har genom tiderna genomgått stora förändringar i takt med att fångvården utvecklats, men än idag finns kyrkorna kvar inom fängelsets murar och församlingarna är alltjämt en viktig samarbetspartner i fångvården och kriminalarbetet. Eftersom kriminalarbetet är en undanskymd del av såväl samhällets som kyrkans verksamhet önskar jag genom detta arbete lyfta upp frågeställningar kring det andliga kriminalarbetet som ofta glöms bort.

Examensarbetet är en del av projektet ”En diakonal och fostrande församling” vid utbildningsprogrammet för vård och sociala området vid Yrkeshögskolan Novia i Åbo. Under åren 2010-2011 fungerar Åbo svenska församling som samarbetspartner i projektet och fokus ligger på social utsatthet i Åbo, sett ur ett finlandssvenskt perspektiv. Min del i projektet kommer att vara att undersöka hurdana behov det finns av svenskspråkiga insatser inom kyrkans kriminalarbete i Åbo. Resultaten kommer att presenteras för diakonidirektionen i Åbo svenska församling och där fungera som underlag för diskussioner kring hur det diakonala arbetet kan utvecklas i framtiden i Åbo svenska församling.

Antalet svenskspråkiga fångar är endast ett fåtal per år i Åbo fängelse och därför är mitt valda ämnesområde mycket smalt. Men i diakonins väsen ligger att söka upp de människor som ingen annan ser, de ”såriga”, ”trasiga” och ”nedtrampade” (Engel 2008, s. 231). På samma sätt definieras diakonins uppgift i kyrkoordningen som ”hjälp som betingas av kristlig kärlek, särskilt till dem vars nöd är störst och vilka inte får någon annan hjälp” (Kyrkoordningen 1991/1055, 4 kap. 3§). Detta visar att det inom diakonin är motiverat att uppsöka också de minsta och mest obetydliga grupperingarna i samhället.

Förutom att kartlägga den sociala utsattheten i Åbo vill man genom samarbetsprojektet med Åbo svenska församling visa på vilka arbetssätt som behövs i den aktuella kontexten, samt se på hurudant samarbete mellan församling och andra aktörer inom den sociala sektorn som bäst skulle gagna klienterna. En viktig fråga blir att se på vilken diakonens roll och uppgift är i sammanhanget, dels i förhållande till fängelsepräst och övriga församlingsanställda, men också i förhållande till samhällets kriminalvård som helhet. Vad

i diakonens kompetens och kärnkunnande är det som motiverar att diakonen är en del av kyrkans kriminalarbete?

1.1 Syfte och frågeställningar

Arbetets syfte är att utreda vilka behov det finns av svenskspråkiga diakonala insatser i kriminalarbetet i Åbo.

De frågeställningar jag önskar undersöka är hur kriminalarbetet inom den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland ser ut och i synnerhet hur arbetet är utformat i Åbo. Vad motiverar att kriminalarbete är en del av diakonin och vad är i dagsläget diakonins specifika uppgift inom kriminalarbetet? Utgående från detta vill jag sedan se närmare på vilka behov det finns att utveckla det diakonala arbetet bland svenskspråkiga klienter i Åbo.

1.2 Avgränsning

I Finland används både begreppen fångvård och kriminalvård för att beskriva det arbete som görs bland straffdömda. Jag har valt att använda begreppet *kriminalvård* för att beskriva det arbete som statliga brottsförklaringsmyndigheten gör eftersom den termen enligt min mening bättre täcker den bredd kriminalvården försöker omfatta idag (vilket är såväl verkställande av fängelsestraff och i viss mån rehabiliterande verksamhet). Trots att jag i de inledande kapitlen kommer att redogöra för hur den finländska kriminalvården ser ut, har jag valt att inte närmare värdera hur den finländska kriminalvården fungerar och huruvida det alls är passande att tala om *vård* av fångar och kriminella. När jag beskriver fria aktörers, och däribland kyrkans, bidrag till kriminalvården använder jag i denna fallstudie termen *kriminalarbete*. Inom begreppet kriminalarbete ryms såväl arbete bland fångar, frigivna, brottsoffer som anhöriga. Därför är det enligt min synvinkel passande att tala om diakonalt kriminalarbete, trots att det inte är ett vedertaget ämnesord.

Andligt kriminalarbete utförs inte endast av den evangelisk-lutherska kyrkan, utan även frikyrkor, väckelserörelser och andra kristna föreningar är aktiva inom detta område. Arbetet går då ofta under benämningen fängelsemission och kan också ske i samarbete med fängelseprästerna och de lutherska församlingarna. Eftersom det i Åbo för tillfället inte finns någon annan kristen gruppering som är aktiv med kriminalarbete *på svenska* kommer jag i detta arbete inte gå in på andra kyrkors kriminalarbete än den lutherska.

Ett arbetsområde inom kyrkans kriminalarbete som särskilt uppmärksammas under senaste årtiondet brottsoffrens situation. Den evangelisk-lutherska kyrkan har varit aktiv i brottsofferjourens arbete sedan den startade år 1994. Brottsofferjouren fungerar som praktisk rådgivning och vill genom sin jourtelefon ge stöd för personer som blivit utsatta för brott eller försök till brott. Jag har valt att i detta examensarbete inte gå närmare in på frågor kring brottsoffer och kyrkans arbete bland dessa, eftersom jag velat sätta fokus främst på de kriminella och deras situation. Men trots att jag inte här behandlar kyrkans arbete bland brottsoffer så hör alltså även det till kyrkans kriminalarbete. (Diakonia 2002, s. 32, Kyrkans forskningscentral 2009 s. 189).

Ofta kombineras kriminal- och drogarbete eftersom det är två problemställningar som i många fall hör ihop. Man beräknar att ca 80 % av alla brott begås i berusat tillstånd, så sambandet mellan drogmissbruk och brottslighet är klart (Plit, Räntilä & Viirre 1992, s. 8). Eftersom mitt syfte inte innefattar drogarbete lämnas denna del åt sidan, men jag ser att det vore viktigt att också undersöka hur samarbetet mellan kriminal och drogarbetet inom diakonin ser ut och kunde utvecklas.

2 Metod

Denna undersökning kommer att genomföras enligt fallstudiemetoden och byggs upp av litteraturstudier och kvalitativa intervjuer. Merriam (1994, s. 25-26) beskriver fallstudien som partikularistisk och deskriptiv och avser med detta att fallstudien småskaligt granskar en specifik företeelse, men gör det på ett beskrivande sätt som ger en omfattande bild av fenomenet man undersöker. Fallstudien önskar också genom ny information öka förståelsen och erfarenheten kring den enskilda företeelse som undersöks (Merriam 1994, s. 27). Fördelen med att använda denna metod är att man lätt kan kombinera och hantera många typer av empiriskt material, vilket i mitt fall kommer att vara litteraturstudier, muntliga källor och en större fallintervju. Litteraturen och de muntliga källorna använder jag som mina källor, medan fallintervjun blir det material som skall belysa och problematisera den verklighet som beskrivits i den teoretiska delen av arbetet. Genom att välja fallstudie som metod hoppas jag kunna nå en intensiv och helhetsinriktad beskrivning av det diakonala kriminalarbetet i Åbo.

2.1 Fallstudiens utgångspunkter

Det fall (case) som denna fallstudie önskar studera är Åbo svenska församlings diakoniarbete, specifikt fokuserat på kriminalarbetet. Åbo svenska församling är den enda svenskspråkiga evangelisk-lutherska församlingen i Åbo och utgör tillsammans med nio finskspråkiga församlingar i Åbo och St:Karins kyrkliga samfällighet. Kännetecknande för församlingen är att det, trots storstadsmiljön, finns en stark sammanhållning och samlande karaktär på grund av språkmiljön i Åbo. Vid utgången av 2010 hade Åbo svenska församling 8895 medlemmar (Kyrkostyrelsen 2011).

Åbo svenska församling önskar vara en diakonal församling där alla medlemmar är delaktiga i det diakonala arbetet i församlingen. I församlingen finns två anställda diakoner som har ett särskilt ansvar för att ta sig an den nöd som finns bland människorna i församlingen. Alla svenskspråkiga i området Åbo och St:Karins är välkomna att söka hjälp från diakonin, även fast man inte hör till församlingen. Detta innebär att till exempel fångar som sitter i fängelse i Åbo, oberoende av var de har sin hemvist och om de hör till kyrkan eller ej, kan söka hjälp från Åbo svenska församling. (Åbo svenska församling u.å.).

När det gäller utgångspunkterna för det tema jag i detta arbete behandlar, kyrkans kriminalarbete, så är forskningen väldigt begränsad. I synnerhet litteratur som behandlar diakonens roll i kriminalarbetet har det varit svårt att hitta. Den finska litteratur som finns att tillgå är till största del från 1980 och 1990-talet, men det finns också enstaka artiklar från 2000-talet. Det typiska för litteraturen om andligt kriminalarbete är att den i främsta hand behandlar fängelseprästens arbete, medan utvecklingen inom kyrkans kriminalarbete har gått mot att i större grad också innefatta diakonin genom diakoniarbetare och frivilliga. Denna del av kyrkans kriminalarbete finns alltså inte tydligt dokumenterad på samma sätt som fängelseprästens arbete. Svenskspråkig litteratur från Finland kring det valda ämnesområdet är i det närmsta obefintlig.

Ett ämnesområde som varit speciellt svårt att finna information om är kyrkans arbete bland frigivna fångar. Det är tråkigt att denna tematik inte finns dokumenterad i högre grad, men det är kanske förståeligt om man ser till efterarbetets struktur och art. Eftervård är en del av kriminalarbetet som kyrkan satsat mycket på, men det sker genom enskilda insatser som kanske i första hand ses som tillhörande andra arbetsområden, t.ex. specialungdomsarbete, missbrukararbete, arbete bland bostadslösa, sysselsättningsprojekt, skuldsanering och så vidare.

Kyrkans kriminalarbete i Svenskfinland är ett verksamhetsområde inom diakonin som varit ganska undantaget under senaste år. Genom en kartläggning av det finlandssvenska kyrkliga fängelsearbetet som initierades och genomfördes år 2010 av ledande branschsekreterare för diakoni och samhällsansvar på kyrkans central för det svenska arbetet, Pia Kummel-Myrskog, aktualiserades ämnet. En liknande kartläggning av fängelsearbetet hade inte funnits tidigare och bidrog därför till ökad kunskap om vilket kriminalarbete som sker i Svenskfinland (Kummel-Myrskog 2010). Resultaten från kartläggningen kommer närmare att redogöras för i kapitel 4.2.3.

2.2 Fallstudiens uppbyggnad

Fallstudien inleds i kapitel 3 med en kort redogörelse över hur kriminalomsorgen är uppbyggd i Finland. Syftet med denna redogörelse är att skapa förståelse för hur den statliga kriminalvården ser ut och på så sätt visa vilken miljö det diakonala kriminalarbetet har att verka i. Förståelse av kriminalväsandets uppbyggnad är viktigt för att kunna se vilka behov och möjligheter det finns för diakonin att jobba inom kriminalvården. Redogörelsen om kriminalvården i Finland bygger i huvudsak på information som brottspåföljdsmyndigheten gett ut om sin verksamhet. Boken *Vankeinhoidon perusteet* (2002) har också bidragit med en grundkunskap om kriminalvårdens uppbyggnad i Finland, men den källan är delvis föråldrad eftersom den skrevs innan de stora omstruktureringar som skedde inom brottspåföljdsmyndigheten år 2010.

I den litteraturlista om kristet kriminalarbete som finns i kapitel 4 har jag valt att främst använda inhemska källor trots att temat kristet kriminalarbete väl kunde beläggas också ur en mer internationell synvinkel. Det är två viktiga källor som jag valt att sätta speciellt mycket fokus på. Dessa är *Portti auki* (1992), en grundbok för frivilligarbete inom kyrkans kriminalarbete samt *Interim* (1988) som behandlar fängelseprästens arbete. I båda dessa böcker medverkar Pekka Viirre som en av redaktörerna och författarna. Viirre har haft en stor betydelse för utvecklandet av kyrkans kriminalarbete under 1980- och 1990-talet genom sin tjänst som branschsekreterare för kriminalarbetet på Kyrkostyrelsen. För den historiska förståelsen av fängelsearbete har även Vesa Tuominens bok från 1994 om den evangelisk-lutherska kyrkans arbete i finländska fängelser under efterkrigstiden varit en viktig källa.

För att få en mer aktuell bild av dagsläget har jag läst tidskrifterna *Diakonia* och *Haaste* för att se vilka artiklar som skrivits om detta tema under 2000-talet. *Diakonia* är en tidskrift

utgiven av avdelningen för diakoni och samhällsansvar på Kyrkostyrelsen. Haaste åter är en tidning för bevakning av aktualiteter inom kriminalvården, och den ges ut av justitieministeriet och rådet för brottsförebyggande.

I kapitel 5 redogör jag för kriminalarbetet i Åbo och detta är ett ämnesområde som jag inte hittat något skriftligt material kring. Därför är mina viktigaste källor i det kapitlet de resursintervjuer som jag hållit med tre ur min synpunkt viktiga aktörer inom kyrkans kriminalarbete i Åbo. Dessa är fängelsepräst Tapio Pastila på Åbo fängelse, diakon Satu Strömborg med ansvar för missbruks- och kriminalarbetet på diakonicentralen i Åbo samt Anna Tikum som tidigare jobbat som diakon i Åbo svenska församling och i sin tjänst besökt fångar. Hur dessa källor används presenteras närmare i inledningen till kapitel 5.

Det sjätte kapitlet består av analys av den fallintervju som gjordes med en svenskspråkig person som själv suttit i fängelset i Åbo och därmed har erfarenheter av hur finländsk fångvård och kyrkans kriminalarbete fungerar. Tanken är att denna intervju skall kunna visa på hur verkligheten och teorin möts i fängelsets vardag. Hur urvalet av intervjuperson gick till samt användning av metod och analys vid intervjun behandlas mer ingående i samma kapitel. Analysen sammanfattas i kapitel 6.2. där jag lyfter upp de enligt mig viktigaste slutsatserna som kan dras utgående från analysen av intervjumaterialet.

Avslutningsvis kommer hela arbetet att sammanfattas i kapitel sju där jag vill lyfta upp konkreta utvecklingsmöjligheter som jag ser inom det svenskspråkiga kriminalarbetet i Åbo. Efter det följer en kritisk granskning av denna fallstudies genomförande och tillförlitlighet. Granskningen är en självutvärdering av det egna arbetet och ett försök att objektivt se brister i arbetsprocessen och det skriftliga utförandet.

2.3 Etiska frågor och tillförlitlighet

Genom hela arbetsprocessen är etiska aspekter och hållbarhetsfrågor viktiga att fundera på. I mitt fall har de etiska frågorna främst rört fallintervjun och hur materialet därifrån skall behandlas, men också genom hela skrivprocessen upplever jag att det är viktigt att tänka på det etiska förhållningssättet. För min del handlar det t.ex. om att reflektera kring vilka begrepp jag använder, och om mitt språk kan upplevas stigmatiserande eller svårt att förstå för människor som inte är insatta i kriminalvården eller kyrkans arbete. Min egen bakgrundskunskap om kriminalarbete är mycket begränsad och därför har jag fått bekanta mig med ett helt nytt arbetsområde. Eftersom kriminalvård och kyrkans del i

kriminalarbetet för de flesta människor är ett relativt okänt område, önskar jag vara tydlig och enkel i mina redogörelser. Förhoppningen är att strukturen skall vara klar så att även en oinsatt efter genomläsning skall kunna förstå vad diakonalt kriminalarbete är. Jag hoppas att denna enkelhet och tydlighet samtidigt skall kunna vara en garant för arbetets tillförlitlighet.

Ämnesområdet är brett och mycket kommer att avhandlas. Avgränsningar är nödvändiga och dessa har gjorts utgående från vad som ansetts vara relevant att behandla med tanke på arbetets syfte och frågeställningar. I slutet av arbetet kommer arbetets validitet att granskas, dvs. om jag verkligen undersökt det som jag i frågeställningarna påstått att jag skall undersöka.

3 Kriminalvården i Finland

I Finland är det Brottspåföljdsmyndigheten som har hand om all fång- och kriminalvård. År 2010 slogs Brottspåföljdsverket, fångvårdsväsendet och kriminalvårdsväsendet samman till den organisation som fick namnet Brottspåföljdsmyndigheten (på finska förkortat RISE). Denna sammanslagning innebar att en och samma organisation numera handhar allt som berör samhällspåföljder och fängelsestraff. Brottspåföljdsmyndighetens främsta uppgift är att verkställa straff, men samtidigt önskar man lägga vikt vid att göra detta på ett sätt som främjar de dömdas möjligheter att anpassa sig till ett liv utan kriminalitet och som delaktiga medborgare i samhället. Brottspåföljdsmyndigheten lyder under justitieministeriets verksamhet. (Brottspåföljdsmyndigheten u.å., Lag om brottspåföljdsmyndigheten 2009/953, 1 kap 2-3§).

Brottspåföljdsmyndigheten ansvarar för 18 slutna fängelser, 14 öppna fängelser eller anstaltsavdelningar och 21 byråer för samhällspåföljder. Brottspåföljdsmyndigheten är indelad i tre brottspåföljdsregioner enligt befolkningsmängd och antalet fångar i olika delar av Finland. Målet är att fångar i mån av möjlighet ska placeras nära hemorten. Storleksmässigt ska varje region ha ungefär 1100 fängplatser och dagligen verkställa mellan 1200 och 1800 samhällspåföljder. Antalet fångar varierar något från år till år men har de senaste tio åren rört sig mellan 3000 och 4000. Om man kort ska karaktärisera strukturen i de finländska fängelserna, finns det tre förändringar under de senaste tio åren som är värda att känna till. Antalet långtidsfångar, andelen kvinnor samt antalet fångar med utländskt medborgarskap har ökat under 2000-talet. Kvinnornas andel har ökat från 5 till 7 procent av alla fångar, medan de utländska fångarnas andel under 2000-talet

fördubblats och nu är uppe i 12 procent. (Brottspåföljdsmyndigheten u.å., Blomster, P, Linderborg, H, Muiluvuori, M-L, Salo, I, Tyni, S, 2011, s. 6,8-9).

I tabellen nedan framkommer hur fördelningen av straffdömda ser ut regionvis i Finland samt på vilka sätt straffen verkställs. Statistiken bygger på information hämtad från Brottspåföljdsmyndighetens egna statistik över antalet klienter (Brottspåföljdsmyndigheten 2011b, s. 4-5,7).

Tabell 1. Brottspåföljdsmyndighetens klienter enligt brottspåföljdsregion och straffverkställning 1.5.2011.

Brottspåföljdsmyndighetens klienter 1.5.2011								
	FF	BF	H	ST	ÖVF	ÖVFU	US	Sammanlagt
Västra Finland	924	17	184	552	385	417	2	2481
Östra och Norra Finland	844	11	134	594	374	392	3	2352
Södra Finland	871	16	267	391	451	233	7	2236
Sammanlagt hela landet	2639	44	585	1537	1210	1042	12	7069

Förkortningar:

FF	Fångar i fängelse
BF	Bötesfångar
H	Häktade
ST	Samhällstjänst
ÖVF	Övervakning av villkorligt frigivna
ÖVFU	Övervakning av villkorligt frigivna unga
US	Ungdomsstraff

Åbo tillhör Västra Finlands brottspåföljdsregion och lyder under Egentliga Finlands brottspåföljdscentrum. Till Egentliga Finlands brottspåföljdscentrum hör Åbo fängelse, Käyrä fängelse och Åbo byrå för samhällspåföljder. Byrån för samhällspåföljder finns i Åbo och har också ett verksamhetsställe på Åland eftersom Åland administrativt hör till Egentliga Finlands brottspåföljdscentrum. (Brottspåföljdsmyndigheten u.å.).

3.1 Stegvis frigivning

Utvecklingen i Finland går mot att Brottspåföljdsmyndigheten betonar allt mer öppna anstalter och samhällspåföljder som straffverkställning. I fångvårdslagen från 2006 är fångars rättigheter till friare straffverkställning stärkta, bl.a. genom att fångar ska få möjlighet till en individuell plan för strafftiden och också för frigivningen (Jägerhorn 2011, s. 16). Orsakerna till dessa satsningar är de stora ekonomiska fördelarna det finns med att

använda samhällspåföljder och öppna anstalter samt att återfallsprocenten är lägre för sådana som sonat genom samhällstjänst än genom fängelsestraff. Det senare synliggörs i tabell 2 nedan. Tabellen bygger på en uppföljning som gjordes under tre års tid bland frigivna fångar och personer som fullgjort sin samhällstjänst (Brottspåföljdsmyndigheten 2011a, s. 8). Eventuell återfallsbrottslighet som skedde senare än tre år efter frigivningen finns alltså inte med i resultaten från denna undersökning.

Tabell 2. Återfallsbrottslighet bland straffdömda 2007-2010.

Återfallsbrottslighet	%
Andel frigivna från fängelse som återkom till fängelse	44,5
Andel med utförd samhällstjänst som återkom till fängelse	19,2
Andel med utförd samhällstjänst som återkom till fängelse eller samhällstjänst	31,8
Andel frigivna från fängelse som återkom till fängelse eller samhällstjänst	50,2

Brottspåföljdsmyndigheten har satt upp som mål att 35% av fängelsestraffen ska avtjänas inom öppna anstalter i fortsättningen (Urjanheimo 2010). Behovet av att stödja frigivna eller delvis frigivna fångar är alltså ett växande område inom kriminalarbetet och något som man satsar mycket på inom Brottspåföljdsmyndigheten (Urjanheimo 2010).

En god övergång från fängelse till frihet är något som Brottspåföljdsmyndigheten önskar stöda, men det finns varken resurser, ekonomisk möjlighet eller lagstadgat mandat för brottspåföljdsmyndigheten att syssla med eftervård. Eftervård är inget specialområde inom det finländska socialsystemet, utan faller under kommunernas allmänna socialarbete. Frigivna fångar är alltså efter avtjänat fängelsestraff helt i samma position som alla andra medborgare vad gäller social service. I de flesta kommuner är klientgruppen med frigivna fångar ändå så pass liten, att det inom kommunens sociala arbete varken finns expertis kring eftervård eller någon socialarbetare som är specialiserad på eftervård. Som i många andra länder är det tredje sektorns organisationer som startat eftervården av fångar och som ännu idag har en viktig uppgift i eftervården. De flesta frivillig- eller tredje sektorns organisationer som jobbar i fängelser eller med frigivna fångar är små grupper med kristen värdegrund och ofta tillhörande Sininauhaliitto, på svenska Blåbandsrörelsen. (Mäki 2009, s. 1-3).

Trots att Brottspåföljdsmyndigheten inte själv är aktivt med i eftervården ser man behovet av att ha kunskap om vilket arbete som görs inom eftervården. Därför finns det ett flertal samarbetsprojekt som försöker samla olika aktörer inom eftervården, både socialbyråerna

och organisationer inom tredje sektorn. Under de senaste åren har detta skett i Åbo genom projektet YRE, ett projekt som kommer att presenteras mera ingående senare i fallstudien. I Åbo finns det flera organisationer i tredje sektorn som gör en betydelsefull insats i eftervården bland frigivna fångar. Jag ska här kort presentera tre sådana organisationer som är aktiva inom eftervården och som det är viktigt att diakonala kriminalarbetare känner till och samarbetar med.

3.2 Eftervård

Kriminaalihuollon tukisäätio, Krits, (Kriminalvårdens stödfond) är en nationell organisation för eftervård av fångar. Målet med Krits är att stöda och utveckla den finländska fångvården och förhindra återfallsbrottslighet. Detta sker genom forskning och utvecklingsarbete, som påverkare i kriminalpolitiken och genom att vid behov producera egen service inom de områden som saknas. De tjänster som Krits erbjuder är t.ex. stödbostäder, boendehandledning, konsultationer med ombudsmän inom kriminalvården, självhjälpsgrupper och rehabiliterings och sysselsättningsprojekt. Krits har endast verksamhet i Helsingforsregionen, men försöker vara ett kunskapscentrum och samla ihop information som kan hjälpa frigivna fångar oberoende av ort och i form av verksamhet som fungerar på distans. Ett sådant exempel är ”Portti Vapauteen”, en hemsida som Krits upprätthåller där fångar och deras anhöriga kan få stöd och nyttig information. På Portti Vapauteen finns nyheter från kriminalvården, intervjuer, bloggar, diskussionsforum, reklam för händelser och nyttig information för såväl fångar, barn, anhöriga och professionella. (Mäki 2009, s. 4-6).

De kriminellas revansch i samhället (KRIS) är en ideell förening som erbjuder hjälp och stöd för frigivna fångar. Föreningen erbjuder stödåtgärder som startar på fångars initiativ redan en tid innan frigivning. Inledningsvis kartlägger man fångens situation och planerar tillsammans hur man kunde lösa eventuella problem som uppstår vid frigivningen. Dessa problem kan handla om bostad, arbetslöshet eller till exempel familjerelationer. Kontakten med fången fortsätter under fängelsetiden och vid frigivningen finns stödpersoner från KRIS utanför porten och tar emot den frigivne. Genom detta arbetssätt vill man undvika att fel beslut tas vid frigivningen så att man inte direkt hamnar in i ett kriminellt beteende igen. Hjälpens KRIS erbjuder kan handla om att man följer den frigivne till socialkontoret, hjälper till att skaffa lägenhet och hittar lämpliga aktiviteter och sysselsättning. KRIS styrka ligger i att man tack vare den fria strukturen och okonventionella arbetsmetoder kan

nå snabba och individuella lösningsmodeller för klienterna, samt att de som jobbar som stödpersoner oftast själva varit i samma situation som klienterna. (KRIS 2009, s. 30-31).

KRIS-Turku är underavdelningen som är verksam i Åbo. Föreningen har 77 medlemmar och man erbjuder ett mångsidigt stöd för fångar i fängelset, vid frigivningen och tuffa tider efter frigivningen. Till exempel har föreningen i Åbo en jourtelefon som fångar och anhöriga kan ringa till dygnet runt. Föreningen har ett nära samarbete med Varsinais-Suomen Sininauha r.y. (Blåbandsrörelsen i Egentliga Finland) och man erbjuder tillsammans en gång i veckan en öppen mötesplats för frigivna fångar i Åbo. I övrigt ordnar man utfärder, resor och olika aktiviteter som är passande för de frigivna fångarna. Eftersom varje fånge som söker hjälp från KRIS-Turku får en egen stödperson försöker man skapa individanpassade lösningar och utgår från varje enskild fånges önskemål och behov. (KRIS u.å.).

Föreningen Vankien omaiset VAO (direktöversatt fångarnas anhöriga, men föreningen har tillsvidare ingen svenskspråkig verksamhet) grundades 2005 och har som mål att befrämja välmåendet hos såväl fångar som deras anhöriga. Dessutom strävar man efter att kunna förbättra fångarnas tillvaro i fängelset samt hjälpa dem med anpassningen till samhället och familjelivet efter frigivningen. Föreningen fungerar med frivilliga krafter och är religiöst och politiskt obunden. Föreningen vill samarbeta med myndigheter, olika organisationer och föreningar för att försöka få till stånd en bättre situation för fångarna och deras anhöriga. En av dessa samarbetsparter har varit kyrkan, och tillsammans har man ordnat stödgrupper för anhöriga. Sådana stödgrupper startade 2010 i Helsingfors och Åbo, och utökades hösten 2011 också till Tammerfors och Imatra. Målet med stödgrupperna är att man där tillsammans ska hjälpa varandra att klara av den påfrestande livssituation och de kriser det för många medför att ha en anhörig i fängelse. Vankien omaiset har under de senaste åren speciellt lyft upp barnens situation och initierat forskning för att synliggöra denna problematik. (Vankien omaiset u.å.).

4 Kristet kriminalarbete

Det kristna kriminalarbetets grunder kan man finna redan i Nya testamentet. Det är Jesus som genom en liknelse identifierar sig själv med de som sitter fångna och därmed visar på betydelsen av att de som vill följa hans vilja också måste tjäna samhällets utsatta (Bibel 2000, Matt 25:36). Detta är ett budskap som finns genomgående i Bibeln och som koncentreras i den gyllene regeln ”Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det

skall ni också göra för dem” (Bibel 2000, Matt 7:12). En annan biblisk uppmaning som även den är grundläggande kännedomen om kristet fängelsearbete finns i Hebreerbrevet där författaren skriver: ”Tänk på dem som sitter i fängelse, som om ni var fångar med dem. Tänk på dem som blir misshandlade, som om det gällde er egen kropp” (Bibel 2000, Heb 13:3).

Den kristna traditionen med fängelsearbete fick sin start under Romarikets tid när de kristna förföljdes och fängslades på grund av sin tro. På detta sätt blev de kristna förtrogna med den dåtida fångvården och började efter detta besöka fängelset för att trösta och styrka fångarna i deras tro. Sedan, när kristendomen blev statsreligion, fortsatte ändå denna tradition med fängelsearbete genom århundradena. Speciellt själavård för dödsdömda innan straffverkställningen har varit en allmän form av fängelsesjälavård. (Tuominen 1984, s. 11).

Genom århundraden har kristna också haft en viktig roll i utformandet av den nya fångvården. Man har krävt att fångarna skall få en bättre situation genom tillgång till undervisning, gudstjänster, själavård, regelbundet arbete och människovärdiga levnadsförhållanden i fängelserna. Tysken Theodor Fliedner var speciellt engagerad i detta arbete på 1800-talet. Han förkastade de dåtida straffmetoderna, däribland fängelserna, eftersom han ansåg att de bara gjorde de straffdömda ännu mera åtskilda från samhället. Han betonade särskilt betydelsen av att frivilliga och utomstående kommer till fängelset och berättar om hur ett rent liv utanför murarna kan se ut, och hur den kristna tron kan påverka livet. Med inspiration från de kristliga frivilligorganisationer som vid den här tiden uppkommit i England, grundade Fliedner Tysklands första fångvårdsförening och ett hem för frigivna kvinnor. (Plit 1992a, s. 26-27).

I Finland var Mathilda Wrede en stark förespråkare för fångarnas situation i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Wrede startade upp fängelsemissionen i Vasa, där hon besökte fångar för att berätta om Jesus. Senare kom hon att besöka fängelser runt om i Finland och hon blev speciellt känd för sina samtal på tumanhand med långtidsdömda fångar på Kakola fängelse i Åbo. Matilda Wrede fick smeknamnet "fångarnas vän". Efter många år av besök i fängelser kände Wrede till de usla förhållanden som rådde på de finländska fängelserna och hon började i offentligheten kritisera fångvården, något som ledde till skandal. Eftersom Wrede var av en adlig och inflytelserik släkt väckte hennes påstående uppmärksamhet, och efter detta kunde hon inte längre besöka fängelserna lika fritt. (Plit 1992b, s. 36-37).

Pekka Viirre presenterar en förebild för det kristna kriminalarbetet i den bibliska berättelsen om Simon från Kyrene (1992b, s. 16). När Jesus gick sin sista vandring upp mot Golgata och inte orkade bära sitt kors gavs det åt Simon från Kyrene (Bibel 2000, Luk 23:26). Denna uppgift är ganska lik den kristna kriminalarbetarens roll. Domen kan inte ändras, och ingen kan frånta en människa hennes lidande, men man kan gå bredvid och kanske också till viss del lätta bördan för den som måste sona ett brott. (Viirre, 1992b, s. 16-17). Saku Toiviainen (2002, s. 105) ser uppdragets kärna i nåden; kyrkans uppgift i fängelset är framför allt att förkunna nåden för de fångar man kommer i kontakt med. I en miljö som så starkt präglas av brott, straff och soning är nådens budskap något totalt annorlunda, det verkliga evangeliet för de fångna. Toiviainen påminner att alla människor är lika inför nåden, såväl fånge som fri, och därför kan man inte alltid veta vem det är som får förkunna nåden och vem det är som får ta emot den (2002, s. 107).

Göran Bergstrand (2002, s. 189-191) beskriver i skönlitterär form fängelsesjälavården i ”En själasörjares dilemma” och han lyfter då fram närvaron som det viktigaste i själavården. Att finnas på plats, inte för att göra något, utan bara för att dela ögonblicket med den fångne. Han skriver att närvaron är ett viktigt tecken på kärlek och hänvisar till den liknelse i Matteusevangeliets 25:e kapitel som tidigare i detta kapitel användes för att motivera kristet kriminalarbete. Här har närvaron en central plats ”Jag var sjuk och ni såg till mig, jag satt i fängelse och ni besökte mig” (Bibel 2000, Matt 25:36). ”Det står inte att man måste kunna hjälpa: bota sjuka eller ge de fångna frihet. Det räcker med att man är där” (Bergstrand 2002, s. 189-191).

Men fängelsesjälavårdarens uppdrag är inte alltid lätt. Bergstrand (2002, s. 84-85) förklarar att själavårdaren kan lyssna, kan trösta eller hjälpa till med att formulera protesten mot det onda. Trots detta orkar en annan människa aldrig dela upplevelsen med den fångna så att man förstår den inifrån. Mötet med det onda väcker starka reaktioner och professionaliteten provas när man möter människor som begått mycket grova brott. Därför väljer de flesta fängelsesjälavårdare att inte läsa personakter eller på annat sätt utsätta sig för information gällande de insatta man möter (Berman & Fabring 2010, s. 319). På så sätt undviker man att få en förhandsuppfattning och utveckla fördomar som skulle präglade bemötandet.

4.1 Kriminalarbete som diakonal arbetsform

Diakonins plats i kriminalarbetet är något otydlig och diffus. Genom historien har fängelsearbetet, liksom vi i tidigare kapitel kunnat konstatera, varit en viktig del av kyrkans arbete, men främst som fängelseprästernas uppgift. I och med att församlingsdiakonin utvecklats, har fängelsearbetet delvis flyttat över på diakonernas bord, och enligt Kristiina Nyman (1999, s. 194) räknas arbete bland fångar numera till en av formerna för diakoniarbetet i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Nyman skriver att det därför inte finns några specifika grunder som man motiverar kriminalarbetet med, utan att kriminalarbetet anses bygga på samma grunder som allt annat diakoniarbete (1999, s. 194). De allmänna mål som finns för hur diakoni skall utövas i kyrkan i Finland finner man i Kyrkolagen och Kyrkoordningen, i övrigt finns det väldigt få direkta och noggranna beskrivningar för olika arbetsformer inom diakoni som t.ex. kriminalarbete (Nyman 1999, s. 194).

Wenaas (2001, s. 12-23) beskriver diakoni som förebyggande, karitativ och politisk. Alla dessa tre former av diakoni är relevanta i ett fullödigt diakonalt kriminalarbete. Utgående från Wenaas (2001, s. 12-23) redogörelse om diakonins tre huvuduppgifter kommer jag därför att visa hur det diakonala kriminalarbetet kan vara såväl förebyggande, karitativ som politisk diakoni.

Den förebyggande diakonin vill jobba med att förhindra att utslagning sker och att människor hamnar i utsatta situationer. Församlingsgemenskapen som sådan skall vara en gemenskap som förebygger all utslagning och istället inbjuder människan till delaktighet. Därför är diakonin en del av församlingens liv. (Wenaas 2001, s. 12-14). Församlingsgemenskapen är en brottsförebyggande gemenskap redan i sitt väsen. Det förebyggande kriminalarbetet i kyrkan sköts inte endast av diakonin utan som ett samarbete mellan många av församlingens verksamhetsområden. I synnerhet ungdomsarbetet och specialungdomsarbetet har en viktig roll i det brottsförebyggande arbetet (Kyrklig tidningstjänst 2007). För frigivna fångar är behovet av nya umgängeskretsar ofta viktigt och här kunde den mångfaldiga församlingsgemenskapen vara ett värdefullt stöd. För att förebygga återfall behöver fångar ofta ett stöd som omfattar många olika områden av livet och kännetecknande är att stödet behövs kontinuerligt. Hårda stunder för en fånge kan komma när som helst. Ett konstruktivt arbetssätt för att förebygga återfall är verksamhet med stödpersoner för frigivna (Plit 1992c, s. 83).

Den karitativa diakonin är de barmhärtighetshandlingar som man traditionellt sett förknippar med diakoni, d.v.s. den konkreta hjälpen till dem som lider och har det svårt. (Wenaas 2001, s. 16-18). Det karitativa arbetet bland fångar omfattar främst själavård, men i viss grad också ekonomiskt stöd eller praktisk hjälp. Det är i det karitativa diakonala kriminalarbetet som diakonens specialkunnande kommer till uttryck.

Den politiska (eller profetiska) diakonin handlar om att se, genomskåda och avslöja hur saker och ting är. Det kan innebära att bli en röst för den som annars inte hörs i samhället eller lyfta upp strukturer eller problem som inte är synliga för resten av samhället. (Wenaas 2001, s. 21-23). Kyrkan vill vara profetisk och politisk och därför är kyrkan också aktiv i kriminalpolitiken. Ärkebiskop emeritus Jukka Paarma (Kostiainen 2007) säger att kriminalpolitiken inte är kyrkans främsta arena för påverkan, men kyrkan har trots det en viktig roll i kriminalpolitiken som kritisk röst och samarbetspartner. Kyrkans arbetare har en konkret erfarenhet och sakkännedom om kriminalarbetet som kan vara betydelsefull för beslutsfattare inom kriminalpolitiken (Kostiainen 2007). För det diakonala kriminalarbetet gäller detta i extra hög grad eftersom man känner till både livet i fängelset och verkligheten utanför fängelsets murar. Pekka Viirre är inne på samma linje, och enligt honom är det kyrkans uppgift att påverka kriminalpolitiken ur såväl ett kristet som ett humanistiskt socialetiskt perspektiv (Kostiainen 2003).

Diakoniarbetare Satu Strömborg (2011, muntlig källa) tar upp två viktiga orsaker till att kyrkans diakoni skall vara aktiv inom kriminalarbetet. Den första uppgiften handlar om att vara en fortsättande länk i den långa tradition av andligt arbete som finns inom fängelserna. Det är en stor förmån att kyrkan får komma till fängelserna och att det andliga arbetet har en självklar plats där. Detta måste diakonin värna om genom att upprätthålla och utveckla det goda arbetet som utförs i fängelserna. Den andra uppgiften som diakonin har är att se människan och det oförbrukbara värde som varje människa har. Häri ligger en utmaning för den professionella; att kunna förbise de tankar och känslor det väcker när man möter en människa vars handlingar man instinktivt fördömer och inte kan respektera. Här gäller det att kunna sätta gärningarna åt sidan och se den medmänniska som man har framför sig. ”Jag är inte bättre än någon enda av dem”, är en tanke som man kan ha svårt att vänja sig vid, men som är grundläggande för att kunna möta varje människa jämlikt. (Strömborg 2011, muntlig källa).

Fängelsediakon Tuula Karjalainen (2002, s. 109) tar i en artikel upp familjearbete som ett av de viktigaste arbetsområdena för en diakon i fängelse- eller kriminalarbetet.

Familjearbetet var också en av huvudorsakerna till att fängelsediakontjänsten tillkom på slutet av 1970-talet. För en fängelsediakon är det därför inte bara fången som är klient utan också dennes familj räknas som diakonins klienter. Saknaden till de nära är enorm för fångarna, även fast vissa försöker förtränga att de har en familj och inte har någon kontakt med släkt eller familj. Kontakter till familjen är inte lätta att upprätthålla och därför kan stöd från en diakon vara bra. Familjearbetet i fängelse kan se ut på många olika sätt. Karjalainen tar upp att tekniska framsteg har gjort att fångens kontakter med familjen är i en helt annan klass idag än en förr i tiden. Man får skriva obegränsat med brev, man får ringa ett visst antal samtal per vecka man får ta emot besök, allt dock beroende på vilket straff man tjänar och hur länge man har sonat. Besöksutrymmena är däremot inte anpassade för barn. Diakonen kan vara med vid familjeträffar, hembesöka anhöriga, ordna familjeläger eller leda medlingssamtal mellan familjemedlemmar. (Karjalainen 2002, s. 118-124).

När Berman och Fabring (2010, s. 318) ur ett svenskt perspektiv talar om vad som är de viktigaste diakonala uppgifterna i fängelsemiljön, nämner de nätverksarbete med olika organisationer och myndigheter inför frigivningen. Tanken bottenar i att diakonen med sitt breda kunnande inom många olika sektorer ska vara med och skapa modeller för ett återintegrerat liv i samhället. Detta stämmer väl överens med det finländska diakonala kärnkunnandet som innefattar fyra kompetenser som diakonen förväntas behärska. Dessa är kompetens inom andligt arbete, kompetens inom diakonalt klientarbete, kunskap om kyrkans organisation och samarbetskompetens bland personalen samt samfunds- och samhällskompetens (Djupsjöbacka 2009, s. 171). I tillägg till detta följer diakonen genom sin utbildning också det kärnkunnande som gäller för socionomen (Djupsjöbacka 2009, s. 170). Utmaningarna inom det diakonala arbetet är stora, men den diakonala professionen ger en god bas för att kunna arbeta på olika sätt med diakonalt kriminalarbete inte enbart bland fångar i och utanför fängelset, utan också med familjer och andra anhöriga, brottsoffer och bland kriminalpolitikens beslutsfattare.

4.2 Kriminalarbete i den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland

Det kristna kriminalarbetet i Finland har långa anor, redan i 1571 års kyrkolag fanns regler för hur andlig vård av fångar ska skötas (Tuominen 1984, s.1). Sedan dess har många förändringar skett. Kyrkans kriminalarbete är i dagens läge inte längre aktivt delaktig i fångvården, men de 18 fängelsepräster som jobbar i fängelser är ändå i huvudsyssla anställda av brottpåföljdsmyndigheten (Nyman 1999, s. 195, Kummel-Myrskog 2010). I

nuläget finns det också fem stycken fängelsediakonier av vilka två i bisyssla (Kummel-Myrskog 2010). Ingen av fängelsepräster eller -diakonerna jobbar på svenska, men några av dem behärskar svenska och kan därmed tillgodose de svenskspråkiga fångarnas självvårdsbehov på deras modersmål (Pastila 2011, muntlig källa).

Kriminalarbetet inom den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland består idag av tre huvudsakliga arbetsområden: fängelsearbete, eftervård och anhörigstöd. Fängelsearbete är den ursprungliga och traditionellt största arbetsformen. Det som andra stora området är det mångskiftade arbete som görs bland frisläppta fångar, den så kallade eftervården. En viktig del av eftervården är den verksamhet med stödbostäder som finns i vissa delar av landet. Den tredje arbetsformen inom kyrkans kriminalarbete är stödet till fångarnas familjer och anhöriga. Denna arbetsform har vuxit mycket under de senaste åren. (Kyrkostyrelsen, u.å. b).

Kyrkans kriminalarbete är både organisatoriskt och praktiskt väldigt splittrat. Variationerna på hur arbetet är fördelat mellan olika aktörer på olika orter är stora. (Plit, Rönttila & Viirre 1992, s. 8). Detta beror på att praxis för vem som gör kriminalarbete och på vilket sätt varierar i de olika stift. Dessutom görs arbetet dels av brottsförklaringsmyndighetens anställda (fängelsepräster) och dels av församlingsanställda. Domkapitlen har ett överordnande ansvar och skall övervaka fängelsesjälvvården. (Kyrkans forskningscentral 2009, s. 389). På kyrkostyrelsen finns en branschsekreterare med ansvar för kriminalarbetet. Denna person sköter utbildningen inom det kyrkliga kriminalarbetet och fungerar som språkrör i kriminalpolitiska frågor. (Kyrkostyrelsen u.å. c). Någon liknande tjänst på svenska finns inte inom Borgå stift, utan kriminalarbetet på svenska hör till ansvarsområdet för diakoni och samhällsansvar vid kyrkans central för det svenska arbetet (Kummel-Myrskog 2010).

Ekumeniskt samarbete inom kriminalarbetet finns i Finland, och det fungerar via samarbetsnätverket för kristet fängelse och kriminalarbete, på finska *Kristillinen vankila ja kriminaalityön yhteistyöverkosto*. Samarbetsnätverket är Finlands avdelning i den internationella organisationen Prison Fellowship International. Målet med samarbetet är att utveckla och förbättra det kristna kriminalarbetet genom att ordna skolning och utbildningar för de personer som jobbar med kriminella både som frivilliga och som anställda. Enligt redogörelsen för åren 2004-2007 deltog på årsbasis ca 250 lekmän och 80 kyrkligt anställda i samarbetet i Finland. (Kyrkans forskningscentral 2009, s. 390, Kyrkostyrelsen u.å.a).

4.2.1 Andligt arbete i fängelserna

I inledningen till läroboken *Kriminalvården i praktiken* lyfter Berman och Fabring fram den existentiella modellen som en passande utgångspunkt för kriminalvården på 2010-talet. Enligt den existentiella modellen har varje människa grundbehov som behöver tillgodoses: fysiska, sociala, psykiska och andliga. Dessa behov är de samma för kriminalvårdens klienter. Skillnaden ligger i att kriminella personer i högre grad tillgodoser sina behov på antisociala och självdestruktiva sätt. Så länge människor lyder under kriminalvården är det statens ansvar att se till att alla dessa grundläggande behov tillgodoses, samtidigt som man önskar stöda individer att hitta sätt att tillgodose sina behov utan att andra människor kommer till skada. Berman och Fabring konstaterar att effektiv rehabilitering till ett laglydigt liv därför tillgodoser den holistiska människans alla grundbehov. (Berman & Fabring 2010, s. 20-22).

Utgående från de frågeställningar som är grund för detta examensarbete är det extra intressant att se hur Berman och Fabring ser på de andliga behoven hos kriminalvårdsklienter. Författarna beskriver de andliga behoven som en "längtan efter visdom, mening och syfte med livet" och önskan om att finna den "sinnesfrid som kommer av att leva i samklang med sitt samvete och med sin omgivning" (Behrman och Fabring 2010, s. 21). För fångvårdsklienter är arbetet med att förlåta sig själv och de andra som man skadat genom sina handlingar särskilt viktigt (Berman & Fabring 2010, s. 21-22). I tillägg till synen på det andliga fängelsearbetet som grundat på behov kan man motivera arbetet ur rättviseperspektiv. Detta gör fängelseprästen Miika Hynninen (Ilmoni 2011, s. 20) och förklarar att "bara för att en människa berövats en rättighet, i det här fallet sin frihet, ska man inte behöva mista fler rättigheter". I FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna framkommer religions- och tankefrihet, något som samtidigt är en rättighet att få utöva sin religion (Ilmoni 2011, s. 20).

Att de andliga behoven är något som värderas i kriminalvården syns tydligt genom att det andliga arbetet i finländska fängelser är tryggt enligt lag. I fängelselagen (2005/767, 11 kap 3 §) omnämns att "gudstjänster, andaktsstunder och andra religiösa sammankomster skall i mån av möjlighet enligt fångarnas behov ordnas i ett fängelse. Fångarna skall ges möjlighet att träffa en själavårdare eller annan företrädare för det egna trossamfundet. I ett fängelse skall det finnas rum som lämpar sig för religionsutövning". Trots att det andliga arbetet värdesätts i fångvårdslagen, är verklighet i fängelserna i vårt land inte alltid överensstämmande med lagen, något som kommer att tas upp senare i arbetet.

I de finländska fängelserna jobbar alltså såväl fängelsepräster som fängelsediakoner. Skillnaden mellan dessa två är att prästerna är underställda såväl brottspåföljdsmyndigheten som domkapitlet, medan fängelsediakonerna endast är anställda av det domkapitel på vars område fängelset ligger (Plit, Räntilä & Viirre 1992, s. 8). Den största skillnaden i fråga om arbetsuppgifter mellan fängelsediakoner och -präster är att de senare har ett större ansvar för att organisera och förrätta gudstjänster medan diakonens arbetsuppgifter är mer inriktade på själavård (Viirre 1992a, s. 70-72). Med undantag av de liturgiska uppgifterna är fängelseprästen och fängelsediakonens arbetsuppgifter alltså mycket lika varandra.

Jouni Tourunen behandlar i en artikel (2002, s. 27-29) hur fängelsemiljön präglas av att det ständigt finns sociologiska kulturer som är i konflikt med varandra. Den mest tydliga av dessa konflikter är fångvaktaren kontra fången. Man finns i fängelset på helt olika premisser och rollerna är tydliga. Denna spänning mellan olika kulturer i fängelset ger upphov till strukturella och personliga konflikter. En ständigt pågående strukturell konflikt som finns i nutida moderna fängelser gäller spänningen mellan att vara en institution som verkställer samhällsliga straff och samtidigt försöka vara en institution som rehabiliterar fången till ett normalt liv (Tourunen 2002, 27-29). Det är i detta sociala spänningsfält som kyrkans arbete i fängelset befinner sig. Samtidigt som fängelsearbetet följer fängelsets spelregler utgår arbetet från evangeliet, ett evangelium som förkunnar att varje människa är fri i Kristus.

Kyrkans fängelsearbete innebär inte att fångarna ses som mål för evangeliserande verksamhet, utan de är en del av församlingen. Kyrkans uppgift bland dessa människor är därmed detsamma i fängelset som utanför: att predika och förvalta sakramenten i enlighet med Kristi bud och evangelium. (Plit, Räntilä & Viirre 1992, s. 9).

Det totala antalet fångar i finländska fängelser var i maj 2011 dryga 3200 (Brottspåföljdsmyndigheten 2011b, s. 7). Fångarnas antal har ökat något under senaste år, trots att man valt att i högre grad gå in för alternativa lösningar i straffavtjäningen (Urjanheimo 2010). Men fastän fångarnas antal ökat så har inte fängelseprästernas antal ökat, utan snarast gått i en motsatt riktning. I samband med att brottspåföljdsmyndigheten minskat på personalstyrkan har också de själavårdande yrkena i fängelserna varit hotade, en utveckling som enligt ärkebiskop emeritus Jukka Paarma är beklämmande (Kostiainen 2007). I fängelset önskar man en livsförändring för att fångarna skall komma ifrån sitt kriminella beteende, och för detta behövs ofta också en inre identitetsutveckling. Att fängelseprästerna och -diakonerna har en viktig uppgift i denna process ser Paarma som

självlklart (Kostiainen 2007). Det självvårdande arbete som de gör är enligt Paarma brottsförebyggande arbete när det är som bäst. Därför önskar han att den kyrkliga arbetsstyrkan i fängelserna inte skulle minska, utan det är ett arbetsfält som man istället skulle satsa mera resurser på (Kostiainen 2007).

4.2.2 Kriminalarbete i församlingarna

Kriminalarbete i församlingarna kan vara ett av diakonins arbetsområden. I de flesta församlingar är det just diakonitjänsteinnehavaren som är ansvarig för kriminalarbetet (Kyrkostyrelsen u.å.a). Trots detta skall inte kriminalarbetet endast ses som diakonins ansvar, utan som hela församlingens ansvar. Av förståeliga skäl har församlingar som geografiskt är långt borta från fängelset i allmänhet inte lika mycket kontakt med fängelserna som församlingar på orter där fängelser finns belägna. Trots det borde det i alla församlingar finnas en beredskap att arbeta med eftervård eftersom frigivna fångar finns på de flesta orter.

Enskilda församlingar deltar i fängelsearbetet genom att besöka fängelsekyrkan för att hålla andakter och gudstjänster några gånger per år. Andra kontakter med fängelset är beroende församlingsanställdas eget intresse och engagemang för kriminalarbetet. För att få veta huruvida någon av församlingens medlemmar sitter inne, krävs för det mesta att församlingen själv kontaktar fängelset eller fängelseprästen för att få reda på detta. I de fall där fången uttryckligen bitt om att få träffa sin församlingspräst eller -diakon kan kontakten etableras på omvänd väg. (Viirre & Kiema 1988, s. 111).

En del församlingar är med och förverkligar systemet med samhällstjänst genom att erbjuda platser och arbetsuppgifter som är passande för samhällstjänst. Brottspåföljdsmyndigheten önskar uttryckligen att ha ett aktivt samarbete med församlingar både gällande samhällstjänst och kring de nya former av övervakningsstraff som finns. (Kyrkostyrelsen u.å.a). På samma sätt kan församlingar samarbeta med arbets- och näringsbyrån för att fungera som ”arbetsgivare” och hjälpa till i sysselsättningen av frigivna fångar.

4.2.3 Kriminalarbete i Borgå stift

Ansaret för kriminalarbetet i Borgå stift finns organisatoriskt hos branschsekreteraren för diakoni och samhällsansvar på Kyrkans central för det svenska arbetet. Kyrkans central för det svenska arbetet förkortas KCSA och den förkortningen kommer i fortsättningen att

användas. KCSA är en specialenhet inom Kyrkostyrelsen som önskar vara serviceenhet för det svenskspråkiga församlingsarbetet. KSCA producerar material, ordnar fortbildning och bidrar med information om kyrkliga ämnen. Inom området för diakoni och samhällsansvar gäller arbetet i stor mån att utveckla det svenskspråkiga diakoniarbetet i Borgå stift och att ta upp aktuella diakonala frågor. Kriminalarbetet är en av de många arbetsformer inom diakoni som man på enheten för diakoni och samhällsansvar arbetar med att stöda och utveckla. Därför initierades 2010 en kartläggning av vilket arbete som görs inom fängelser i Svenskfinland. Kartläggningens syfte var att utreda vilket arbete som görs inom fängelser samt att se på hur arbetet kunde utvecklas både i enskilda församlingar och vid Kyrkans central för det svenska arbetet. Kartläggningen gällde endast fängelsearbete och därmed inte det kriminalarbete som kyrkan har efter frigivningen. Trots att utredningen gjordes av KCSA så beaktades också andra än lutherska församlingars arbete i kartläggning (Kyrkostyrelsen u.å.c, Kummel Myrskog 2010).

Antalet svenskspråkiga fångar i de finländska fängelserna var under våren 2010 46 stycken, varav 26 satt i slutna fängelser. Antalet svenskspråkiga fångar kan växla snabbt eftersom de flesta fångar sitter av relativt korta straff i vårt land (Kummel-Myrskog 2010). Utgående från de siffror som jag genom muntlig kommunikation fått ta del av är antalet svenskspråkiga interner omkring 50 också i år, 2011 (Pastila 2011, muntlig kommunikation). Av de fångar som sitter på slutna anstalter fanns år 2010 11 personer på Västra Finlands slutna anstalter (Vasa och Åbo) medan 15 fanns i Södra Finland (Helsingfors, Sveaborg, Vanda, Riihimäki, Jokela Kervo och Käyrä). Även i övriga fängelser förekommer svenskspråkiga fångar, men enligt kartläggningen vid tillfället mindre än två interner per fängelse. De svenskspråkiga är till största del finlandssvenskar men det finns även personer med annan nationell bakgrund - först och främst interner från Sverige, finns på de finländska fängelserna. Kartläggningen medger att antalet svenskspråkiga kan vara högre än vad brottspåföljdsmyndighetens register anger eftersom språktillhörigheten för utländska fångar inte alltid registreras. (Kummel-Myrskog 2010). Andra möjliga orsaker till att fångar inte alltid registreras som svenskspråkiga vid fängelserna kommer att dryftas senare i arbetet.

Organiserat fängelsearbete på svenska sker främst på fängelserna i Åbo och Vasa. I Åbo har arbetet utförts av diakon Anna Tikum från Åbo svenska församling och kyrkoherde Ingemar Johansson som på uppdrag av Socialmissionen på Åland besökt fängelserna i Åbo. I Vasa sköts fängelsemissionen av den ekumeniska föreningen Finlands svenska fängelsemission r.f. som har en deltidsanställd fängelsemissionär. Fängelsemissionens

utsända har även besökt svenskspråkiga fångar i andra fängelser i landet, även i Åbo. I tillägg till detta finns enskilda diakonala fängelseinsatser som görs av församlingar, bl.a. i Larsmo, Vasa, Jakobstad och Kronoby. Arbetet har varit varierande; diakonikretsar som stickat för fångar, grupper som besökt fängelser och ungdomar som uppträtt med musik för fångar. Detta är dock endast enskilda insatser som inte sker kontinuerligt. (Kummel-Myrskog 2010).

Den stora utmaning som nämns i kartläggningen av det svenskspråkiga fängelsearbetet är den svaga organiseringen av fängelsearbetet på svenska samt den regionala fördelningen. Största delen av fängelsearbetet i Borgå stift bygger på enskilda arbetares engagemang och är därmed väldigt sårbart när den enskilda arbetaren slutar besöka fängelserna. Denna svaga organisering syns i det faktum att det inte finns någon svenskspråkig verksamhet i södra Finland, trots att en tredjedel av alla svenskspråkiga fångar sitter där. Det konstaterades tydligt att ”det finns ett behov av att öka det svenska kyrkliga fängelsearbetet i huvudstadsregionen”. Behovet för att från Borgå stift stöda de arbetare som besöker fängelserna nämndes också i kartläggningen, eftersom inget sådant stöd ordnats under de senaste tio åren. (Kummel-Myrskog, 2010)

När det gäller övrigt kriminalarbete bland frigivna fångar eller anhöriga till fångar i Borgå stift, finns det ingen information att tillgå. Åtminstone torde det inte finnas något kontinuerligt och organiserat efterarbete bland fångar i Borgå stift.

KRAN är ett finlandssvenskt förbund för missbrukarvård och drogrehabiliterande arbete, som verkar utifrån en kristen värderingsgrund. KRAN producerar ingen egen service inom missbrukarvården utan fungerar som ett kompetenscentrum som kan sprida information, förmedla kontakter mellan kommuner och KRAN:s medlemmar, upprätthålla kontakter inom missbrukarvården i Svenskfinland samt vara med i utvecklingsarbete. Medlemmar i KRAN är församlingar i den evangelisk-lutherska kyrkan, frikyrkor och frikyrkoförsamlingar samt olika föreningar och organisationer. KRAN är inte inriktad på kriminalarbete, men eftersom klienterna inom kriminalarbetet ofta har missbruksproblem, är kontakterna till kriminalvården också naturliga. Förbundet försöker följa med kriminalvårdens utveckling och bevaka läget i Svenskfinland, något som sker bl.a. genom föreningen Finlands svenska fängelsemission, som är medlem i KRAN. (KRAN u.å.).

4.2.4 Rätt till det heliga

Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har under åren 2010-2012 temat *Helighet* som gemensamt prioriteringsområde. Under 2011 har man valt att särskilt fokusera på frågor kring människors rätt till det heliga. Målet har varit att uppmuntra människor att söka och närma sig det heliga samt att öppna diskussionen för att andlighet inte ska ses som ett problem, utan som en rikedom som alla människor borde ha rätt att ta del av. Denna diskussion går lätt att anpassa på kriminalvården eftersom straffdömda likt alla andra har rätten att få vara andliga, rätt till helighet. Problemet inom kriminalvården ligger i att människor som är frihetsberövade också är berövade en viktig del av den kristna tron, nämligen den heliga gemenskapen i församlingen.

På Kyrkostyrelsens hemsidor beskrivs helighet på följande sätt:

"Ett ögonblick av det heliga kan vi uppleva vid en sjöstrand eller i skogens djup. Det heliga rör vid oss i ett barns skratt eller i en sångstund med en åldring. Det heliga rör mig när jag känner mig älskad som den jag är. Den som finns bredvid mig känner det heligas beröring i min uppskattande blick.

Det heliga bildar liksom en gräns mellan livet här och livet bortom döden. Helighet är något större än det våra sinnen uppfattar. Helig är Skaparens närvaro i sin skapelse. Heligt är Guds människoblivande i Jesusbarnet. Den heliga Anden väcker helig glädje i oss. Gud är Helig."(Kyrkostyrelsen u.å. d)

Citatet ovan visar att helighet ofta förknippas med faktorer som inte är tillgängliga om man är frihetsberövad och sitter i fängelse. För många fångar blir fängelsetiden en mellantid i livet, en tid som inte rör på sig och inte har någon betydelse (Toiviainen 2002, s. 96). I denna miljö blir kyrkans uppgift i fängelserna att visa på att det ändå finns källor till helighet också i fängelset, att tiden i fängelset också kan vara Guds tid. Först och främst är fängelsekyrkan och den gudstjänstfirande församlingen där en oas för helighet. Men också i fängelsesjälavården får fången möjlighet att utgående från sitt eget liv och sina egna livsfrågor finna helighet. Eftersom frågor om ondska, straff och ånger är mer aktuella i fängelsesjälavården än i allmän själavård, blir kampen för att en människa ska uppleva helighet kanske större i fängelset än på andra platser. Fängelsesjälavården vill ytterst påminna fången om att gränsen för det onda varken går i fängelsets murar eller i något stängsel som skiljer fångar från andra människor. Gränsen för det onda finns i en människas inre, och den muren kan en människa bara bryta med Guds hjälp. (Aalto, Toiviainen & Ylikarjula 2004, s. 7). Därför kan en människa inte

möta det heliga utan att samtidigt tvingas fundera över sin egen ohelighet. I denna kamp finns själavårdaren som ett stöd och en medvandrare.

5 Kristet kriminalarbete i Åbo

Mitt mål med detta examensarbete är att undersöka hur kriminalarbetet ser ut på svenska i Åbo. För att få en uppfattning om detta arbete behöver man beakta både det finskspråkiga och svenskspråkiga arbetet. Man behöver se hur olika aktörer förhåller sig till varandra samt vilket samarbete som finns över språkgränserna. Kyrkans kriminalarbete i Åbo sker både i fängelset och utanför fängelsets murar, och det utförs av såväl präster, diakoner, andra församlingsanställda som frivilliga. För att få en uppfattning om läget i Åbo idag, har jag intervjuat tre centrala personer som jobbar eller har jobbat med olika uppgifter inom kyrkans kriminalarbete i Åbo. Dessa är fängelseprästen Tapio Pastila på Åbo fängelse, diakonen Satu Strömborg som är ansvarig för missbruks- och kriminalarbetet på diakoncentralen i Åbo och diakonen Anna Tikum som tidigare jobbat i Åbo svenska församling och där varit engagerad i fängelsearbetet.

Intervjuerna med dessa tre gjordes som delvis strukturerade intervjuer. Delvis strukturerad intervju innebär att intervjusamtalet är inriktat på ett antal på förhand bestämda ämnen som jag i egenskap av skribent valt ut (Dalen 2008, s. 30). För detta ändamål hade intervjuguider gjorts upp, men eftersom jag vill tillämpa ett kvalitativt forskningsgrepp präglades intervjuerna av en öppen och explorativ karaktär som byggde på respondentens egen berättelse och där intressanta trådar följdes upp genom diskussion. Intervjuguiderna finns bifogade till arbetet som bilaga 1-3. Ingen av intervjuerna bandades men anteckningar fördes och materialet renskrevs genast samma dag.

5.1 Fängelsearbete i Åbo

Åbo fängelse ligger i Starrbacka stadsdel och är landets nyaste fängelse. Det inledde verksamheten 2007. Fängelset är ett slutet fängelse och har cirka 350 fångar. (Brottsförhållandenmyndigheten u.å.). Antalet svenskspråkiga fångar på fängelset varierar kraftigt, men har under senaste året rört sig mellan 5 och 20 fångar (Kummel-Myrskog 2010). Tapio Pastila har fungerat som den enda fängelsepastorn på Åbo fängelse sedan 2008. Min intervju med Tapio Pastila gjordes i Åbo fängelse den 15.02.2011. I samband med intervjun fick jag bekanta mig med fängelseprästens arbetsrum, kyrksalen och ett

stilla rum. Resten av detta kapitel kommer att grunda sig på information som framkom vid intervjun, om inget annat anges.

Det andliga livet i Åbo fängelse är uppbyggt kring gudstjänsterna som hålls i kapellet varje söndag och andakterna som hålls på torsdagar. För de fångar som är på sluten avdelning ordnas särskilda gudstjänster och andakter som de kan delta i, men de kan också följa med söndagens gudstjänst genom bildöverföring till sin cell. Gudstjänsterna är, som Skogar och Bernhold också konstaterar (2010, s. 320), för många intagna en programpunkt som fungerar som en viktig motvikt till den tristess och enformighet som präglar vardagen i fängelset. Gudstjänsterna i Åbo fängelse hålls till största del av representanter från evangelisk-lutherska församlingar i Åbo med omnejd samt från friförsamlingar och olika kristna föreningar. Ibland är deltagarna väldigt få, medan det andra gånger kan vara flera tiotals deltagare. Kvinnorna är för det mesta välrepresenterade i förhållande till hur få kvinnor det finns på Åbo fängelse. Fångarna deltar också utgående ifrån hur intressanta gäster det är. Pastila nämner att om det t.ex. kommer en kör med unga vuxna, drar det mycket folk, speciellt männen lockas då till fängelsekyrkan.

Förutom andaktslivet i fängelset är den enskilda själavården en stor arbetsuppgift för fängelseprästen. Fångarna ansöker skriftligen om att få ett samtal med prästen. Eftersom efterfrågan på samtal är stor och fängelseprästen är ensam, blir det ofta kö. Väntetiden för ett samtal med fängelseprästen har till och med varit upp till en och en halv månad lång, berättar Pastila. Möjlighet till uppsökande verksamhet innanför fängelsets murar finns inte för fängelseprästen. Detta beror dels på tidsbrist men främst på de strikta säkerhetsarrangemang som råder på Åbo fängelse. Fängelseprästen är ansvarig för allt andligt arbete på fängelset. Därmed är det hans uppgift att också stå till tjänst när människor med annan religiös bakgrund önskar få samtal, bikt eller fira gudstjänst. Sådan efterfrågan är i dagsläget inte så stor, men vid behov ordnar fängelseprästen så att fången får besök av en ledare från ett annat religiöst samfund. För detta ändamål finns ett stilla rum, som inte har den kristna prägel som kapellet har.

Åbo fängelse är ett tvåspråkigt fängelse, men detta är något som fängelseprästen medger att sällan fungerar i praktiken. När det gäller det andliga arbetet är Pastila mån om att ha ett gott samarbete med Åbo svenska församling eftersom han själv inte behärskar svenska. Som tidigare nämndes är de svenskspråkigas antal mellan 5 och 20 på Åbo fängelse, men Pastila påpekar att i praktiken betyder det att det verkliga antal som kunde ta emot besök eller delta i gudstjänst är mindre. Detta gäller till exempel fångar som är på sluten

avdelning eller häktade fångar som inte får ta emot besök. De flesta svenskspråkiga fångar klarar sig på finska, men det finns också de fångar som inte behärskar finska alls. Detta gäller speciellt de åländska fångarna. Pastila ser det som en hederssak att dessa fångar skall få andligt stöd också på sitt modersmål men nämner samtidigt komplexiteten som han stött på i problematiken. Detta syns bl.a. i att svenskspråkiga deltar i finskspråkiga gudstjänster och gärna vill vara med där, t.o.m. hellre än att det skulle komma någon okänd svenskspråkig präst. Och fastän det erbjudits samtal med svenskspråkig präst under förra året så var det ingen som tog emot erbjudandet. Några önskemål om samtal på svenska har inte kommit under det senaste halvåret, men det är enligt Pastila något som hör till ovanligheterna. Förfrågningarna om samtal och själavård på svenska är normalt inte heller många, men ett fåtal förfrågningar brukar alltid förekomma.

Tidigare, när Åbo fängelse ännu fanns på Kakola, var smågrupper i form av bibelstudiegrupper en viktig del av det andliga arbetet. Grupperna leddes ofta av frivilliga från församlingar och fyllde en viktig funktion ur såväl andlig som social synpunkt. Dessa bibelstudiegrupper försökte man även upprätthålla efter flytten till Starrbacka, men de har så småningom dött ut på grund av att smågruppsarbete nästa omöjliggörs på grund av fängelsets struktur och säkerhetsregler. De skilda avdelningarna är små, och människor från olika avdelningar kan inte delta i gemensamma samlingar. Dessa byråkratiska arrangemang drabbar också svenskspråkiga eftersom det är omöjligt att samla alla svenskspråkiga till gemensamma grupper eller samlingar.

Rätt så många diakoner kommer till Åbo fängelse för att besöka fångarna, det hör till diakonins uppsökande natur enligt Pastila. Från Åbo är det främst diakoncentralens ansvariga kriminalarbetare som kommer, i sällsynta fall kommer också diakoner från någon av lokalförsamlingarna ifall de sedan tidigare har haft kontakt med någon fånge via diakonin. I efterarbetet skulle det finnas ett större utrymme för diakonin att delta men tyvärr kommer fångarna ofta på att ta kontakt med diakonen just innan frigivningen och då blir det ofta svårt att få något (gott) gjort på den korta tiden. Diakonerna bidrar i första hand med samtalsstöd, men Pastila berättar att diakoner också kunnat hjälpa vid olika praktiska eller ekonomiska problem samt med kontakter till familjer.

5.2 Diakonicentralen

Intervjun med vikarierande diakonen med ansvar för missbruks- och kriminalarbetet på diakonicentralen, Satu Strömborg, hölls på diakonicentralen den 16.03.2011. Strömborg

har sedan januari 2011 fungerat som vikarie för Marja Hurme som är ordinarie innehavare av tjänsten. Strömborg innehade samma tjänst också för tre år sedan. Följande kapitel kommer att grunda sig på den intervjun om inget annat anges.

Diakonicentralen är en enhet inom Åbo och S:t Karins kyrkliga samfällighet som specialiserat sig på vissa områden inom diakoni, varav missbruks- och kriminalarbetet är ett sådant arbetsområde. Tanken är att diakoniarbetaren med ansvar för kriminalarbetet ska ha hand om diakonins kontakter till fängelset och frigivna fångar så att inte varje enskild diakoniarbetare i Åbo och S:t Karins skall behöva göra det. Diakoniarbetaren besöker fängelset när det kommer önskemål från fångar. Oftast är besöken ganska nära inpå frigivningen och man diskuterar praktiska frågor gällande detta. Många av samtalen gäller var personen skall bo efter frigivningen. Ifall klienten vill, kan man ansöka om bostad tillsammans, eller etablera kontakt med något projekt som finns för frigivna fångar. Sådana projekt är i Åbo t.ex. sysselsättningsprojektet Tsemppia työttömille eller KRIS-Turku:s verksamhet. Till diakonens arbetsuppgifter i fängelset hörde tidigare också en samtalsgrupp för kvinnor, men detta har inte varit möjligt att fortsätta med efter flytten av Åbo fängelse till Starrbacka. Samtalsgruppen var mycket omtyckt och viktig, och därför skulle det från diakoniarbetarens sida vara motiverande att försöka dra igång en sådan grupp igen.

Trots att diakonens möten med fångar ofta handlar om praktiska angelägenheter så betyder inte det att den andliga dimensionen glöms bort. Fångarna vet att diakonen är en kyrkans anställd, och ofta finns det en villighet från fångarnas sida att diskutera också andliga frågor. I fängelset finns ett allvar och tid att fundera som gör att andliga frågor tillåts bli aktuella. Enligt Strömborg känns det lättare att som diakon vara själavårdande i fängelset än på en diakonimottagning. I fängelset behöver man inte fylla i statistik om allt vad man samtalat om eller ansökningar om det ena eller andra, utan det finns större möjlighet att vara verkligt närvarande och möta sin medmänniska, utan all den byråkrati som diakonin annars dras med. Detta förändras genast när fången är frigiven och kommer till mottagningen vid diakonicentralen. Då måste den frigivne skriva under ett avtal, så att informationen har kommer med kan föras in i datasystem och delas med t.ex. socialarbetare. Detta avtal är en förutsättning för effektivt efterarbete inom kriminalarbetet eftersom efterarbetet helt och hållet är samarbete med andra aktörer, både kommunala och tredje sektor.

Vid besök i fängelset påminner diakonen fångarna om att de kan kontakta diakoncentralen efter frigivningen för samtal och vidare vägledning. Detta är fångarna under fängelsetiden vanligtvis mycket positiva till och planerar att hålla kontakt. I verkligheten är det endast ett fåtal som kommer till diakoncentralen för vidare stöd. Detta tror Strömborg har att göra med att fångarna inte vill ha något att göra med det som minner om fängelsetiden, det vill man lämna bakom sig. Vid diakoncentralen vill man fungera som stödpersoner för de frigivna. Stödet kan vara både samtalsstöd och konkret hjälp med praktiska eller ekonomiska problem. Praktisk hjälp kan till exempel handla om att stödja vid kontakter med socialbyrån eller folkpensionsanstalten, ordna med bostad eller att hitta ett passande sysselsättningsprojekt.

Det efterarbete som diakoniarbetaren själv gör bland fångar är mestadels den mottagningsverksamhet som diakoniarbetaren har vid diakoncentralen samt ett läger för missbrukare. Lägret ordnas varje sommar av diakoncentralen. Resten av efterarbetet handlar om samarbete med andra aktörer inom kriminalarbetet. En viktig del i efterarbetet är Sirkkala dagcenter som är Åbo stads lågröskelverksamhet för missbrukare och som också besöks av ganska många frigivna fångar. En anställd från diakoncentralen jobbar heltid på Sirkkala dagcenter. Trots att dagcentret i första hand är tänkt för drogberoende, är verksamheten passande också för tidigare fångar. Detta beror på att klienterna ofta är de samma, majoriteten av de kriminella har missbrukarbakgrund. Dessutom är behoven bland frigivna fångar och missbrukare de samma: sysselsättning, meningsfull verksamhet och hjälp vidare i livet.

Diakoniarbetarens samarbete med andra aktörer syns också i det faktum att hon sitter med i styrelsen för KRIS-Turku, Sininauha-liitto och Vankien omaiset (sammanfogade till en organisation), samt är med i en arbetsgrupp för YRE-projektet (Yhteistyössä rikoksettomaan elämään). YRE är ett nytt samarbetsprojekt där man funderar på hur man bäst kan stöda fångar som frigges. Gruppen består olika aktörer inom kriminalarbetet och sammankallas av brottsförklaringsmyndigheten genom Anna-Maija Rokka på Åbo fängelse. Här är diakonin, genom diakoniarbetaren för drog- och kriminalarbete, med som en av de verksamma aktörerna. YRE är en ny arbetsform som fungerat väl i Tammerfors och som man nu försöker tillämpa i Åbo. Här är arbetet ännu bara i startgroparna och man har hittills bara samlat två gånger till möten.

Arbetet bland fångars anhöriga är en arbetsform som man inte satsat speciellt mycket på vid diakoncentralen. Men alltid när någon anhörig tar kontakt med diakoniarbetaren är

man beredd att hjälpa. Anhörigarbetet kan i många fall ske i den enskilda församlingen och inte endast av diakoniarbetaren för missbruks- och kriminalarbetet vid diakoncentralen. I vissa fall är det svårt att hantera dessa kontakter eftersom lojaliteten i första hand är gentemot fången som är den egentliga klienten. Ibland är relationerna till familj och släkt dåliga, och det kanske inte ens finns en vilja att försöka upprätthålla kontakterna till familjen. I sådana fall är det svårt att jobba med familjen, allt går enligt vad fången önskar och man kan som diakon inte förmedla mer än man får samtycke till att göra. Det är upp till varje enskild klient att avgöra hur mycket kontakt han eller hon vill ha till sina anhöriga, och detta måste diakoniarbetaren respektera. Trots detta ser Strömborg det som sin uppgift att i alla samtal med fångar försöka ta upp familjen och de anhöriga för att fråga hur relationerna är och om man kan stödja dessa på något sätt. En annan form av anhörigstöd som skett tidigare har varit att diakonen följt med som stöd för mammor och barn som skall besöka pappa i fängelse. Sådana behov av familjeträffar har inte funnits under detta år, men om behov uppkommer så är diakonen nog redo att delta.

När det gäller svenskspråkiga klienter inom kriminalarbetet kan inte Strömborg minnas någon fånge som skulle ha velat prata svenska. Därför har samarbete med Åbo svenska församlings diakoner heller inte varit aktuellt.

5.3 Åbo svenska församling

Kriminalarbetet har i Åbo svenska församling (ÅSF) varit kopplat till diakoniarbetet, eftersom diakon Anna Tikum varit engagerad i att besöka fångar i fängelset. Anna Tikum har jobbat med fängelsearbete i Åbo sedan 1998, främst i tjänsten som diakon, men också delvis som frivillig under tiden då hon inte jobbade i Åbo svenska församling. För tillfället är Tikum tjänstledig och därför ligger arbetet i fängelset så gott som nere. Dock finns det beredskap från diakoniprästen i Åbo svenska församlings sida att besöka Åbo fängelse om det till fängelseprästen kommer direkta önskemål om självvård eller samtal på svenska. För att visa på hur diakonin har jobbat med kriminalarbete på fängelserna i Åbo intervjuade jag Tikum. Resterande delen av detta kapitel kommer att bygga på hennes information om inget annat anges. Intervjun hölls den 08.03.2011 i Borgå.

Tikum har besökt fångar både i gamla fängelset på Kakolabacken, länsfängelset och det nya Åbo fängelse i Starrbacka. Arbetet inleddes när en diakoniklient hamnade in i fängelse och ville ha besök, och besöken till fängelset fortsatte eftersom fängelseprästerna önskade att hon skulle besöka också andra svenskspråkiga fångar. De klienter som har besökts

under åren har endast i ett fåtal fall varit tidigare diakoniklienter i församlingen. De svenskspråkiga fångar som har önskat besök har varit från Finland och Åland, Sverige och Norge och kontakten har alltid förmedlats via fängelseprästen. Eftersom det nya Åbo fängelse har en mycket hög säkerhetsnivå upplever Tikum att det andliga arbetet på svenska försvårats avsevärt. För att nå ut med informationen om att hon finns tillgänglig för samtal, sände hon två gånger per år ut ett brev där hon berättade vem hon är och hur man skulle göra för att ta kontakt.

Kriminalarbetet har i Åbo svenska församling främst kommit att gälla fängelsearbete, eftersom merparten av de svenska fångarna inte har Åbo som hemort och därmed försvinner från staden efter frigivningen. Efterarbete är alltså inte ens möjligt i de flesta fall. De flesta fångar visar under samtalen i fängelset att de har en vilja att förändras och komma ur den kriminella livsstil som de dras med. Tikum brukar ge sin jobbtelefonnummer som en "första hjälp", en livlina de kan ringa om de märker att det börjar gå utför. Detta har varit det enda sätt Tikum har kunnat bedriva efterarbete med de fångar som kommer från andra orter än Åbo. De flesta fångar bedyrar under fängelsetiden att de skall ta kontakt med diakonen efter frigivningen eftersom en god kontakt skapats i fängelset mellan diakonen och fången; "detta skall jag aldrig glömma". Sist och slutligen är det väldigt få som tar kontakt. Detta tror Tikum beror på att när man en gång är frigiven så vill man inte ha något att göra med det som påminner om fängelsetiden, och det gör diakonen. Diakonen förknippas och hör ihop med fängelsetiden. De som tar kontakt med diakonin efter frigivningen gör det främst för att få samtala och inte på grund av ekonomiska eller praktiska problem, trots att de också brottas med sådana.

Arbetet med anhöriga till fångar har inte varit en skild prioritering i kriminalarbetet i Åbo svenska församling men i vissa fall har kontakter uppkommit naturligt genom fångarna. Diakonen har hjälp till med små praktiska problem, och fungerat som samtalsstöd och informationsförmedlare till familjen om avstånden är långa eller fången inte får ha besök.

Kriminalarbetet i Åbo svenska församling har varit väldigt koncentrerat till Anna Tikum som person och hennes besök i fängelset. Det har sällan förekommit samarbete med varken diakoncentralen eller andra aktörer i Åbo som är aktiva inom kriminalarbetet i Åbo. Att det inte funnits mera samarbete med Diakoncentralen tror Tikum att beror på att tjänsten för missbruks- och kriminalarbetet inte fanns när hon inledde sitt arbete i fängelset och man inte heller senare haft behov av varandras "tjänster". Åbo svenska församling är alltid något av en outsider i samfälligheten och därför har svenskspråkigt samarbete på stiftsnivå

känts viktigare än finskspråkigt samarbete i samfälligheten. Samarbete på stiftshåll gäller t.ex. att Tikum haft kontakt med diakoniarbetare från fångarnas hemförsamlingar om det funnits diakonala problem som man inte kunnat åtgärda från Åbo.

Under de senaste åren har Tikum endast jobbat med enskilda besök hos fångar. Det är mer tidskrävande, men fungerar mycket bättre än att samlas i grupp. Dessutom skulle det inte längre vara möjligt att samla svenskspråkiga till en bibelstudie- eller samtalsgrupp på grund av att de sitter på olika avdelningar som fångar inte får sammanföras från. Men trots detta skulle det antagligen nog finnas behov för också annan verksamhet än endast enskild självvård. Svenskspråkiga fångar besöker gudstjänster och andakter trots att de är på finska, eftersom miljöombytet bryter ensamheten och känns viktigt. Tikum påminner om att man inte från kyrkans sida skall glömma det icke-verbalas betydelse; redan det att bara vara i den vackra kyrksalen i Åbo fängelse ger mycket. Denna betydelse av det andliga kriminalarbetet skall inte förringas.

Enligt Tikum är det självklart att kriminalarbete är en del av diakoniarbetet. Diakoni är att hjälpa där nöden är störst, och i fängelserna är nöden stor. Hos de svenskspråkiga fångarna tillkommer ännu det faktum att de inte får sina rättigheter tillgodosedda på sitt modersmål. Trots att fängelset skall vara tvåspråkigt, så fungerar inte detta i praktiken och därför ses fängelsebesöken som viktiga för fångarna, redan bara för att de får tala svenska. Tacksamheten för att diakonen kommer för att prata med fångarna är oftast väldigt stor. Samtalen med fångarna handlar inte alltid om andliga frågor, men Tikum är alltid tydlig med att förklara vad en diakon är och varifrån hon kommer, men att fången själv beslutar vad man talar om vid samtalen. Ofta kom man in på frågor om ånger och skuld, frågor som de flesta fångar brottas hårt med under sin fängelsetid. Tikum upplevde ofta fängelsebesöken som en ”andningspaus” i det vanliga diakoniarbetet, eftersom ett fängelsebesök är självvård ”här och nu” och inte självvård som dränks av en massa praktiska problem som klienten behöver hjälp med att lösa.

6 Intervju

För att få en mångsidig redogörelse av hur kriminalarbetet i Åbo ser ut har jag valt att i detta arbete låta en frigiven fånge berätta sin historia och därmed ge insyn i hur livet i fängelset kan se ut. Intervjun genomfördes den 29.03.2011, bandades och transkriberades därpå följande dag. Intervjun gjordes som en strukturerad intervju med öppna svar utgående från en intervjuguide som gjorts upp på förhand. Innan intervjun undertecknades

ett samtycke till intervju, där det framgick vad intervjun skall användas till samt hur materialet kommer att behandlas. Intervjuguiden finns bifogad som bilaga 4 och samtycket till intervju som bilaga 5.

Urvalet av respondent blev sist och slutligen ganska enkelt, eftersom jag endast kunde hitta en svenskspråkig tidigare intern från Åbo som var villig att ställa upp. Diakonin i Åbo svenska församling hade ingen nuvarande eller tidigare klient som var lämplig att intervjua och därmed har respondenten ingen erfarenhet av Åbo svenska församlings kriminalarbete inom diakonin. Detta har jag som skribent valt att se som en styrka, eftersom det kan ge viktig information om hur diakonin bör jobba för att bättre nå svenskspråkiga klienter i fängelset.

Respondenten har suttit i Åbo fängelse i två perioder. Hans dom var 15 månader, men tiden som han satt inne blev förkortad till 7,5 månader. Första delen av domen, 5,5 månader, satt han inne på en sluten avdelning eftersom han då var häktad och ännu inte hade fått sin dom, medan andra delen av domen avtjänades på en liten arbetaravdelning. Fängelsestraffen avtjänades under senare delen av 2000-talet.

6.1 Analys

Inför intervjun gjordes en intervjuguide som berörde fyra temaområden gällande hur det är att sitta i Åbo fängelse samt om det kristna fängelsearbetet. De fyra teman som jag i intervjuguiden fokuserade på var *livet i fängelset*, *det tvåspråkiga fängelset*, *frigivningen* och *det andliga livet i fängelset*. Dessa fyra teman har jag valt att använda också för min analys av materialet, en metod som enligt Monica Dalen är mycket använd och som kan fungera bra om materialet har tyngd inom alla de valda temaområdena (2008, s. 84), vilket jag anser att mitt material har.

I analysen tar jag upp de ämnen som respondenten berörde mest inom varje temaområde. Med analysen har jag två syften. För det första vill jag låta *fångens perspektiv* komma fram i denna fallstudie, eftersom arbetet hittills nästan enbart präglats av de professionellas synsätt. För det andra så vill jag försöka se helheter och infallsvinklar som kan bestyrka eller problematisera den information som framlagts tidigare i arbetet.

6.1.1 Livet i fängelset

Livet i fängelset är utifrån vad respondenten berättar en tillvaro som på inget sätt liknar det vanliga livet och samhället. Det är en konstgjord miljö som följer sina egna regler och där inne lever man nästan totalt avskärmat från resten av världen. Cellerna är små och man lever tätt inpå varandra eftersom man i Åbo fängelse delar cell så länge man inte sitter i isolationscell. Det som särskilt framkom i respondentens svar och som överensstämmer med teoretiska skildringar av fängelselivet gällde: avsaknaden av makt, ett socialt liv som regleras av andra och den stora enformigheten och tristessen i tillvaron. Respondenten upplevde fängelsetiden som något av det värsta man som människa kan uppleva. Samtidigt hade han förståelse för att fängelsedomar från samhällets sida är ett försvarbart straff.

Utmaningen för de som arbetar inom kriminalarbetet ligger i hur man bäst motiverar fångarna under den tillvaro som ovan beskrevs. I Åbo har man jobbat med metoden *Cognitive Skills* för problemlösning, med drogrehabilitering och arbets- och studiemöjligheter, men detta program erbjuds endast i begränsad utsträckning på svenska. Trots denna sysselsättning är den tid en fånge måste sitta ensam i sin cell mycket lång. Speciellt när man är tvungen att ensam brottas med sina tankar dag in och dag ut blir det påfrestande, påpekade respondenten. Tiden blir lång och tankarna många. Att börja se på sig själv som ett offer är lätt hänt.

På frågan om det trots allt kan finnas en god tillvaro i fängelset och hur den skulle se ut svarade respondenten:

"Jag har ju hört mycket bra om det där biblioteket. Att folk gick dit även fast de inte skulle låna böcker bara för att det kändes bra att gå dit. Det fanns ett fönster där så att man kunde se skogen och slippa bort från cellen för en stund. Men jag gick aldrig dit som sagt, jag vet inte. Inte kan jag nu säga att det finns någon god tillvaro i fängelset."

Respondenten nämnde kontakten till familjen som en av de viktiga och värdefulla sakerna under fängelsevistelsen. Han brevväxlade och ringde för att hålla upp kontakten till familjen i den mån han hade tillåtelse till detta. Speciellt jobbigt upplevde han begränsningarna när han inte fick ha kontakt med andra än familjemedlemmar och inte fick ta emot besök under första fängelsevistelsen.

"För mig var det nog viktigt att få höra någon bekants röst, prata med någon anhörig och först och främst att få prata svenska. Och nog kunde jag ringa morsan även fast jag egentligen inte hade något ärende bara för att få prata. Man har ju bara fem samtal i veckan, 5 x 10 min, som man ju själv får betala för, men man får bara ringa fem samtal liksom. Så, det gäller att använda de där samtalen väl."

Men jag tyckte nog det var ganska viktigt att få höra morsans röst och veta att det finns en värld här utanför”.

Att arbeta med att stödja kontakten till fångens familj och anhöriga är som nämnts en viktig del i fängelsediakonens arbetsbild. Satu Strömborg nämnde svåra situationer när relationerna mellan fången och familjen är så dåliga att all kontakt verkar omöjlig. Men också fastän relationerna till familjen skulle vara hela och fungerande, kan det finnas en ovilja att träffas i fängelset på grund av den otrevliga och konstlade miljö fängelset innebär. Så var det för respondenten. Under den tid i fängelset då han fick ta emot besökare valde han att inte göra det, något han förklarar på följande sätt:

”De där besöken kan vara väldigt ångestframkallande. Att träffa någon personligen, när jag själv sitter inlåst, och vi har en timme på oss att prata och sen skall du stiga upp och gå ut och jag skall gå tillbaka till min cell. Nej, jag vet inte om jag skulle vilja ta emot något sådant besök. Det framkallar nog mest ångest. På telefon är det en annan sak, när man inte träffas face to face. Men det är klart, om man sitter på en tioårig dom så förr eller senare skulle jag väl vilja träffa min familj då också. Men det skulle säkert nog vara jättetufft de första gångerna.”

Om fången har familj blir fängelsebesöken särskilt betydelsefulla. Diskussionen kring hur samvaro mellan fången och eventuella barn togs ej upp i intervjun, eftersom respondenten inte hade barn. Familjearbetet är en aspekt av det diakonala kriminalarbetet som det skulle ha varit intressant att närmare fördjupa sig i om respondentens livssituation varit en annan. Samvaron mellan fångar och deras barn är en fråga som inte har haft särskilt hög prioritet i Finland, och i de flesta fängelser finns det dåligt med utrymmen som lämpar sig för familjebesök (Westergård 2011). I övriga nordiska länder finns föreningar eller verksamheter som jobbar med barn vars föräldrar sitter inne. Arbetet kan handla om att barnen får en stödperson som alltid följer med på fängelsebesöken eller om stödgrupper där man funderar på frågor som är aktuella för barnen och gör olika aktiviteter tillsammans. Målet med arbetet är att hjälpa barnen i deras svåra situation och dessutom försöka hindra att barnen hamnar in på samma kriminella bana som föräldrarna (Briseid 2010, s. 5). Statistik har nämligen visat att risken för att dessa barn skall hamna in i kriminalitet är större än för barn i genomsnitt (Briseid 2010, s. 5). Dessutom kan en god kontakt med barnen ju också ha en positiv inverkan på fången och fungera som en sporre till att förändra livet.

6.1.2 Det tvåspråkiga fängelset

Som statlig instans lyder brottsförklaringsmyndigheten, och där inbegripet landets fängelser, under språklagen. I språklagen (2003/423) nämns att: ”Målet är att vars och ens rätt till rättvis rättegång och god förvaltning garanteras oberoende av språket samt att individens språkliga rättigheter förverkligas utan att han eller hon särskilt behöver begära det.”(1 kap 2§). ”Myndigheterna skall i sin verksamhet självant se till att individens språkliga rättigheter förverkligas i praktiken. En tvåspråkig myndighet skall betjäna allmänheten på finska och svenska. Myndigheten skall både i sin service och i annan verksamhet utåt visa att den använder båda språken.” (5 kap 23§). Att detta inte fungerar i praktiken på Åbo fängelse framgår tydligt av respondentens redogörelse av sina erfarenheter.

Man märkte i respondentens svar att det genomgående fanns en irritation över att den svenska servicen fungerade så dåligt på Åbo fängelse och att svenska frågor överlag sköts på ett bristfälligt sätt inom brottsförklaringsmyndigheten i Egentliga Finland. Han ansåg att han lika bra kunde ha avtjänat sitt straff i Ryssland, eftersom han ändå inte förstod någonting av det som sades. Efter några veckor och månader började han förstå lite mera av de ord som sades dagligen, men han hade ändå inte någon möjlighet och glädje av att delta i desto mera aktiviteter på fängelset. Som jag uppfattade saken passiverades respondenten ännu mer under sin fängelsevistelse just på grund av språkförhållandena, och blev en tilläggsfaktor till det totala omyndigförklarandet som sker i fängelset.

Respondenten kunde ingen finska och var därför tvungen att tala engelska eller använda tecken och gester i kontakten med personalen på fängelset, t.ex. med läkare. Eftersom de flesta finländare kan lite engelska, klarar man sig på något sätt på engelska också i de finländska fängelserna. I takt med att andelen fångar med utländsk härkomst ökar blir engelska också ett allt viktigare språk i fängelserna. Men frågan är om svenskspråkiga (som inte behärskar finska språket) ändå skall vara tvungna att finna sig i att det är engelska som används som andraspråk i våra fängelser?

Respondentens eget enkla förslag på hur problemet enkelt kunde lösas på Åbo fängelse var att samla svenskspråkiga till en avdelning:

”De skulle ju i alla fall kunna ändra på det så att alla svenskspråkiga var på samma avdelning. Att ha en avdelning där svenska var förstaspråket. För det finns nog svenskspråkiga, men de är utspridda här och där i fängelset.”

Som fånge blir man tvungen att anpassa sig till den språkliga situation som råder på fängelset, och utgående från respondentens redogörelse fick jag intrycket av att man som svenskspråkig väljer vilka kamper man tar. I en sådan situation prioriterar man att få svensk information om rättegångdatum, frigivning och kontakt med familjen framom att t.ex. få betjäning och information gällande studier på svenska.

Utgående från idén om att diakonin bör vara politisk, är det skäl att lyfta fram den språkliga situationen som något kyrkan borde agera politiskt i. När diakonin känner till hur de svenskspråkigas rättigheter förbises i kriminalvården är det dess ansvar att också medvetandegöra politiker och andra människor utanför kriminalvården om dessa förhållanden. Kyrkan ska utmana stat och kommun att ta sitt lagstadgade ansvar, samtidigt som kyrkan förstås också ska göra det som hör till hennes ansvar för att åtgärda och motverka de missförhållanden som råder.

6.1.3 Frigivningen

Arbete bland frigivna fångar är det arbetsfält som kunde kallas kriminalvårdens ”ingenmansland”. Brottspåföljdsmyndigheten har inget ansvar för frigivna fångar och social- och hälsovården är inte heller de enligt lagen pålagda något särskilt ansvar för frigivna fångar. Samtidigt vet alla aktörer hur viktigt det skulle vara att ha ett fungerande eftervårdssystem, eftersom återfallsbrottsligheten är så hög. Att behovet av eftervård är stort i Finland visar också det faktum att KRIS senaste år kontaktades av över tiotusen personer som önskade stöd (Jägerhorn 2011, s. 16). Som det tidigare refererats till försöker Brottspåföljdsmyndigheten systematiskt samarbeta med kommunala instanser och organisationer från tredje sektorn för att få till stånd den breda stödapparat som behövs för att återintegrera kriminella i samhället (Strömborg 2011, muntlig källa). Projektet YRE som är på gång i Åbo kan förhoppningsvis leda till bättre samarbete och gemensamma visioner och mål bland alla de som jobbar med eftervård i Åbo.

Såväl Anna Tikum som Satu Strömborg nämnde problematiken med kriminellas återfall till brottsligt beteende. I Åbo har de sett ett mönster med en del fångar som endast sitter inne för mindre kriminella förbrytelser år efter år. Det handlar i många fall om bostadslösa som väljer att avtjäna sitt straff under kalla vintern och kommer ut igen när det blir vår och kylan släpper. Förståelse för detta kriminella mönster och varför någon kan välja att vilja sitta i fängelse väcktes också hos respondenten:

”Det var skrämmande att jag sista veckan innan jag skulle slippa ut kände att ”inte är det så farligt att sitta här, vad skulle det göra om jag hamnar hit igen”. Och då börjar det vara farligt! Då börjar man anpassa sig så pass mycket att det blir en trygghet att vara i fängelset. Du har mat på bordet, du har tak över huvudet och du behöver inte ens stänga dörren efter dig - de sköter allt. Och då börjar det vara farligt om man känner att nej, vad skulle det vara för skillnad om jag hade lite fritid. Jag kan sitta här nästa vinter igen.”

Respondenten påpekade att det till största del hänger på ens egen personliga motivation och initiativ om livet efter fängelsetiden ska gå i rätt riktning. Ungefär en månad innan frigivningen fick respondenten besök av en socialarbetare på fängelset som frågade vilka planer han hade efter frigivningen. Planerna kollades upp ännu en tid innan han skulle frigges, och han fick ta emot några broschyrer som vägledning. Desto mer intresse lades inte vid internens planer efter frigivningen, något som dels kan bero på språkproblemen.

De personer som verkligen är motiverade att förändra sitt liv behöver stöd på bästa sätt. Citatet ovan visar på vikten av ett systematiskt brottsförebyggande arbete som startar redan medan klienten sitter i fängelse och fortsätter med samma kontakt även efter frigivningen. Ett sådant system med kontinuitet finns i KRIS verksamhet, men kunde också väl fungera i församlingskontext, om man vågade gå in för en sådan satsning. Jarmo Eronen, som själv suttit inne, säger i en intervju i Hufvudstadsbladet (Jägerhorn 2011, s. 18) att ”stödgrupper är livsviktiga för fångarnas återanpassning. Är man ensam och sysslolös när man kommit ut är risken för återfall stor”.

Församlingen kunde vara den nya miljö och det sammanhang som en kriminell är i behov av för att klara av att leva ett ”nytt” liv. Men att i församlingssamfund skapa rum för tidigare fångar är en stor uppgift som få församlingar är beredda att ta, eftersom man vet vilket stort arbete och engagemang det krävs för att en sådan integrering ska fungera. Detta fick diakoniarbetaren för missbruks- och kriminalarbetet i Åbo (Strömborg 2011, muntlig källa) konkret erfara när hon försökte hitta en lämplig arbetsplats och uppgift för en person som önskade utföra slutdelen av sitt straff i form av samhällstjänst i en församling. Det var svårt att hitta någon plats där en f.d. fånge kunde platsa in och få en lämplig uppgift, och få församlingar var beredda att ta emot en straffdömd person. Rädslor och fördomar är stora också i församlingar.

Eftersom respondenten satt inne så pass korta perioder i fängelset var återanpassningen till samhället inte särskilt svår. Men han kan nog förstå att det kan vara en chock att komma ut igen om man suttit inne i flera år. Jarmo Eronen anser att de som suttit inne länge borde få

extra stöd med återanpassningen till samhället (Jägerhorn 2011, s. 15). Detta som motargument till aktuella samhällsdiskussioner och nuvarande inrikesminister Päivi Räsänen's åsikter om att livstidsstraffet borde ses över och eventuellt förlängas (Siren 2011).

6.1.4 Andliga livet i fängelset

Respondenten besökte aldrig någon gudstjänst eller andakt under sin fängelsetid och ansökte heller inte om att få samtala med fängelseprästen. I det livsskede han befann sig under fängelsevistelsen upplevde han varken behov eller intresse av att få delta i kristen gemenskap eller diskutera andliga frågor. Språkhindren var ännu en bidragande orsak till att han valde att hålla sig för sig själv. Att han som svenskspråkig fånge hade rätt och möjlighet att få tala med en präst eller diakon på svenska kände han inte till. På den hypotetiska frågan om respondenten skulle ha önskat att få prata med präst eller diakon på svenska ifall han känt till möjligheten svarade han efter en stunds funderande: *"... förr eller senare skulle jag väl ha gjort det. Man blir ju galen av att inte få prata sitt eget språk."* Detta citat förstärker det konstaterande som Anna Tikum gjorde kring orsaker till att fångar önskar kontakt; det är inte alltid de andliga behoven som kommer i första hand utan snarare behovet av att få tala sitt eget modersmål. Respondenten förklarar att samtalsbehoven är många, eftersom tiden att sitta och grubbla är så oändlig. Frågorna kring domsbeslut, häktningsförhandlingar, framtiden och familjen utanför väcker oro och tunga tankar. Behovet av att få dela detta med någon är stort, men som svenskspråkig i fängelset visste inte respondenten om att det fanns någon han kunde tala med.

Kristen tro och andlighet ses ofta som en stark kontrast till det hårda liv som många fångar lever. Respondenten konstaterade också själv att många av de som sitter i fängelse lever ett hårt liv och inte är så mottagliga för den kristna tron. Många bär på bitterhet, hat och besvikelser och hos många kan denna besvikelse också gälla Gud och kyrkan. Steget till den kristna tron kan upplevas långt, men enligt respondenten finns det ändå något som lockar i kristendomen, något som gör att tröskeln med att tala med en person från kyrkan inte känns så hög, inte heller i fängelset. Den låga tröskeln handlar om den *människosyn* som man kan förvänta sig att en kyrkligt anställd företräder och bemöter människor med. Respondenten beskriver:

"... det skulle snarare ha varit en lättnad (att få prata med en präst eller diakon, min anm.). För då vet man ju att det är en person som har en icke-dömande attityd. Så på så sätt tror jag inte att tröskeln skulle ha varit så hög att kontakta en präst eller någon annan från kyrkan. Många andra är så

dömande. Man har det på något sätt i bakhuvudet att en kristen person inte dömer. Så, nej, på det sättet skulle det nog ha varit en lättnad att få prata ut med någon som inte dömer en för ens handlingar."

En annan orsak till att många fångar önskar samtala med präst eller diakon ligger i att kyrkans anställda kommer utifrån, de är inte en del av kriminalvårdssystemet. Behovet av att få prata med en utomstående person är stort och påtagligt, det framkommer både i respondentens berättelse och bekräftas av diakonerna Anna Tikum och Satu Strömborg.

I en artikel i tidskriften Diakonia berättar fängelsediakonen Tuija Maunuksela att glädjen i kriminalarbetet ligger i att man som en kyrkans anställd respekteras och värdesätts i fängelset, såväl från fångar som från fängelsets anställda. Men trots detta förtroende finns det ändå ett behov från fångar att "testa" förtroendet hos fängelsediakonen, att se om det håller att berätta vad som helst. (Laakso 2002, s. 11-13). Detta skeende förklarar Skogar och Bernhold med att som "själavårdare är du kanske den förste utanför den repressiva makten som den tilltalade möter.[...] De berättelser som du får höra kan vara på gränsen till det outhärdliga." (2010, s. 319). Därför lyfter Maunuksela upp tystnadsplikten som en självklarhet i fängelsediakonens arbete för att det goda förtroendet mellan fånge och diakon ska bestå (Laakso 2002, s. 11).

Utgående från litteratur och annat källmaterial har jag skapat mig en bild av att det finns två sätt att utföra fängelsearbete på. Det första sättet är typiskt folkkyrkligt och handlar om själavård bland fångar med utgångspunkten att alla är medlemmar i kyrkan och därför inte i sig mål för evangeliserande verksamhet i fängelset. Det andra sättet är mer inriktat på uppsökande verksamhet för att nå fångar med evangeliet så att det kan bli en förändrande kraft i deras liv och levnadssätt. Enkelt sagt kan man se det första som den evangelisk-lutherska kyrkans arbetssätt och det andra som frikyrkligt arbetssätt, men detta är en förenkling som inte visar hela sanningen. I denna fallstudie har båda dessa arbetssätt framhållits parallellt och fördelarna med de båda arbetssätten har också framhållits. Jag önskar alltså inte lyfta fram en arbetsform som den enda rätta, utan snarare med utgångspunkt i dessa två arbetssätt öppna en diskussion för vad som är diakonens uppgift i kriminalarbetet. Det diakonala arbetet är till sin natur uppsökande, men som del i folkkyrkan företräder man en syn på församlingen som kan hindra det evangeliserande som ofta ligger som motivation till uppsökande arbete. Frågan är om det inom det diakonala kriminalarbetet finns utrymme och tillåtelse att modigt lyfta fram den Guds nåd och kärlek? Puumala konstaterar att det i nåden finns en kraft som gör en inre (och yttre)

förändring möjlig för en person med kriminell bakgrund. Det mötet förändrar såväl den egna självbilden som synen på omvärlden. (Puumala, 2010, s.27). Respondenten ger sin synvinkel på denna fråga genom detta citat:

”Jag vet inte hur man sku kunna nå ut till dom, för jag skulle inte ha varit mottaglig för evangeliet i fängelset heller, jag tror inte det. Okej, skulle det vara det enda som finns på svenska, att jag fick höra evangeliet eller någonting. Att någon skulle ha berättat om Jesus på svenska, då kanske jag skulle ha gett dem en chans bara för att få prata mitt eget språk. Men jag tror att folk är så bittra och fyllda av hat som sitter i fängelset - och så besvikna på Gud.”

Och så beskriver han varför man måste jobba långsiktigt i fängelset:

”Om man bara far dit en gång och träffar en fånge och tror att dom skall ta emot frälsningen och sedan klara sig på egen hand, det funkar ju inte heller. Men att värma upp med lite samtal och så här, jobba med attraktion snarare än marknadsföring. Att få dem att attraheras av det så att dom känner att jag har någon som dom vill åt, jag vill också ha det där. [...] Men samtidigt lever du i en sådan ogudaktig miljö där att fångar är allt annan än medmänskliga på en fängelseavdelning. Så det är nog svårt att känna någon kärlek överhuvudtaget där. På det sättet tror jag att man snarare dumförklarar dem om man drar dit och predikar om kärlek och Guds ord och.... Men ändå är man ju mottaglig på det sättet att man ju har tid att tänka och analysera, men sedan jättesvårt att kunna gå vidare i tron. Jag tror inte det finns så många som är troende på slutan avdelning, som verkligen brinner för det.”

6.2 Sammanfattning

Utgående från den analys jag gjort av intervjumaterialet önskar jag ännu sammanfatta och ta fram det jag anser vara de viktigaste konklusionerna av respondentens berättelse. Utifrån dessa slutsatser önskar jag sedan i följande kapitel ta upp konkreta utvecklingsmöjligheter som jag ser inom det diakonala kriminalarbetet. Fokus ligger då på situationen i Åbo svenska församlings diakoniarbete, men utvecklingsbehoven och -möjligheterna torde vara aktuella också i övriga Svenskfinland.

Genom intervjun med den tidigare internen på Åbo fängelse önskade jag få fram fångens perspektiv i denna fallstudie. En konklusion som jag drar efter att ha använt detta grepp är att en fånges perspektiv aldrig kan sammanliknas eller jämföras med den professionelles perspektiv på kriminalvården. Utgångslägena är totalt olika; fången är frihetsberövad och fråntagen makt och värdighet medan den professionelle i sin roll inte har möjlighet eller skäl att förstå fångens situation. Därför kan synen på olika fenomen se mycket olika ut beroende på vems perspektiv man har. Något som t.ex. motiveras som säkerhetsåtgärder

från kriminalvårdens sida upplever fången bara som restriktioner och oskäligen begränsningar.

Respondenten tecknar bilden av en kriminalvård som har flera brister. Därför är allt arbete som kyrkan och församlingar väljer att satsa på inom kriminalarbetet välkommet. Insatser från icke-statliga organisationer behövs ännu inom den finländska kriminalvården. Brottspåföljdsmyndigheten har inte möjlighet och resurser att ensam erbjuda allt det som en god kriminalvård skulle kräva. Detta syns bland annat i hur respondenten beskrev bristerna när det kommer till rehabiliterande verksamhet i fängelserna, de svenskspråkigas situation i fängelserna och framför allt i hur tiden efter frigivningen planeras och genomförs. Brottspåföljdsmyndigheten har inte resurser att satsa på efterarbete bland fångar, utan det är en uppgift som faller på andras ansvar. Viktigt skulle det ändå vara att Brottspåföljdsmyndigheten har en god kännedom om vilka organisationer som är aktiva inom kriminalarbetet och huruvida arbetet de gör så att informationen skulle nå fångarna redan under fängelsetiden. Även diakonen kan vara en länk över från fängelsetiden till samhället och livet efter frigivningen

I teorier om kristet kriminalarbete lyfts nåd ofta upp som kristendomens trumfkort. I nåden finns möjlighet till frikännelse och en ny start, en andra chans som vi människor inte alltid med vårt förstånd kan omfatta. Denna tillflykt i Gud var inget som kom fram i respondentens berättelse. Han tog upp de kristnas attityd och människosyn, men nämnde inget om att tron i sig kunde erbjuda en fristad. Kontakten till en kyrkligt anställd i fängelsemiljö etableras alltså inte främst utifrån vad man kunde kalla andliga orsaker utan snarare av sociala orsaker där man önskar få möta en medmänniska för att få samtala.

Utifrån respondentens berättelse kan jag se att kraven på en kyrkligt anställd i kriminalarbetet kan vara väldigt stora och varierande. Förväntningarna från fångarnas sida varierar förstås från fånge till fånge men generellt kan sägas att det alltid finns ett behov av att få bli bemött och hörd. Här ligger det som Göran Bergstrand beskrev som kärnan i fängelsesjälavården, nämligen att själva närvaron måste få vara det största tecknet på kärlek. Att varsamt lyssna till det man får höra, att ta fången på allvar och genom att visa tilltro till den människa man möter konkretiseras närvaron. I sådana möten, präglade av tillit, finns också utrymme för den andliga dimensionen och sådana möten är grundläggande för att en kontakt ska kunna knytas och fortsatt arbete tillsammans mellan fången och den kyrkligt anställda.

Enligt vad personer jag intervjuat för detta arbete har sagt blir fängelserna i Finland allt mer isolerade och stängda för världen utanför. Kravet på säkra fängelser gör att enskilda och organisationer har allt svårare att komma in till fängelserna för att möta fångarna. Teknologiska landvinningar och den nya brottsligheten gör att gamla fängelser varken är säkra för fångar, personal eller besökare - därav de strikta säkerhetskontrollerna och skepticismen gentemot besökare. Men tyvärr tror jag att Brottsförhållandenmyndigheten genom denna utveckling hamnar lite snett. Genom att stänga ute människor som vill vara stöd för fångarna, gör man avståndet till den vanliga världen ännu större än det redan är och försvårar samtidigt frigivningen. Besökare i fängelset bidrar till att normalisera den konstlade fängelsemiljön och skall inte endast ses som ett hot eller en säkerhetsrisk.

7 Utvecklingsmöjligheter

Kriminalarbetet är ett stort och variationsrikt arbetsområde för diakonin. Detta till trots är det få diakoner i Svenskfinland som jobbar med kriminalarbete. För många diakoner känns arbetsfältet främmande, eftersom man som laglydig medborgare sällan har någon erfarenhet eller kontakt till kriminalvården. Tröskeln till att ge sig in i det diakonala kriminalarbetet kan därför vara hög. Andra orsaker kan t.ex. vara att kriminalarbetet kräver såväl kunskap som ett stort engagemang, vilket stämmer. Att inom diakonin börja jobba med fångar eller frigivna är inget man gör i en handvändning. Men som jag tidigare i detta arbete visat är diakonens kompetens tillräcklig för att verka inom kriminalarbetet. Fängelseprästers tid är begränsad och en stor del av arbetstiden går åt till administrativt arbete. Det behövs det diakoner som har tid för självavårdande samtal och möten. Jag tror att det därför vore på sin plats med en påminnelse och uppmuntran till diakonerna att våga ta sig an de sociala utmaningar som finns inom kriminalvården i vårt land - och speciellt bland de svenskspråkiga fångarna.

Församlingens resurser och insatser inom kriminalarbetet kommer alltid att vara små och begränsade. Trots detta har församlingsarbetarna en specialkunskap som gör att även de små insatserna är behövda. I detta kapitel vill jag presentera en sammansällning på de utvecklingsmöjligheter jag ser inom kriminalarbetet för Åbo svenska församlings diakoni. Utvecklingsmöjligheterna är ingen lista med krav på vad som måste åtgärdas, utan snarare en samling idéer som kanske kan väcka intresse, eftertanke och inspiration.

Nå ut! Klienter inom kriminalarbetet känner knappast till vad församlingen kan erbjuda i form av diakoni. Därför är det diakonins uppgift att göra sig synlig och tillgänglig också

för fångar och frigivna. Konkret kan detta i Åbo handla om att ha lappar uppsatta på anslagstavlor i fängelset eller göra broschyrer/brev om församlingen som man kan ge åt fångarna.

Rätt till det heliga! Orsakerna till varför diakonin måste engagera sig i kriminalarbetet kan sammanfattas i det enkla konstaterande att också straffdömda har rätt till det heliga. Det är kyrkans plikt att finnas till hands för de som sitter i fängelse, redan av den enkla grunden att deras andliga rättigheter finns fastställda i lagen.

Samarbeta! Församlingens resurser inom kriminalarbetet är begränsade och som diakon är man ofta ensam i sitt arbete. Då är behovet av nätverksarbete och mångprofessionellt arbete viktigt, att diakonen känner till de samarbetsmöjligheter som finns och därefter utvecklar de samarbetsformer som man kunde ha nytta av. I denna fallstudie har jag försökt lyfta upp de viktigaste aktörerna i Åbo, inom både offentlig, tredje sektor och församlingar. I det svenskspråkiga kriminalarbetet borde kontakten till KRAN vara naturlig. Kompetenscentret KRAN kan bidra med mycket information i frågor gällande missbruk och möjligheter till rehabilitering. Samarbete över språkgränserna bör ske i den grad det upplevs givande. Kunskap om varandras arbete är dock viktig att ha, oavsett om man väljer att samarbeta eller ej. Jag tänker mig att samarbete gällande eftervården kunde ske över språkgränserna medan arbete i fängelse är något som är däremot borde skötas helt och hållet på svenska.

Dela på jobbet! I många församlingar finns det arbetsuppgifter som skulle passa som samhällstjänst för straffdömda eller som arbetspraktik för frigivna fångar. Samhällstjänst i församling är en unik möjlighet för både de straffdömda och församlingarna, en möjlighet som hittills utnyttjats i alltför liten grad. Tillsammans med straffpåföljdsbyråerna kan man diskutera fram hur ett sådant samarbete mellan församlingar och Brottspåföljdsmyndigheten kunde se ut. På samma sätt kan församlingen fungera som sysselsättare för arbetslösa genom arbetspraktik för frigivna fångar. Många frigivna fångar är svårssysselsatta och befinner sig efter frigivningen i en livssituation där det vore extra viktigt att ha ett arbete och ett sammanhang att finnas i. Sysselsättning efter frigivningen är därför en ytterst viktig eftervårdsfråga.

Tänk på både små och stora! Familjearbetet inom kriminalvården är inte nära på tillräckligt utvecklat i Finland idag. Här finns utrymme för många innovationer och interventioner, också från kyrkans sida. Kopplingen till församlingarnas goda, och ur

förbyggande aspekt så viktiga, barn- och ungdomsarbete borde stärkas, så att också barn till fångar hittar in den gemenskapen. Detta kan i Åbo ske t.ex. genom samarbete och informationsutbyte med Vankien omaisiet som når många anhöriga, kanske också svenskspråkiga.

Våga stå på! Kyrkans kriminalarbete har varit med och utvecklat den moderna fängsvården. Även i fortsättningen har kyrkans anställda ett ansvar att föra fångarnas talan när man påträffar oegentligheter och oskäligt lidande i kriminalvården. Brottspåföljdsmyndigheten arbete styrs av demokratiska principer, och det är vårt ansvar att slå vakt om att dessa principer också efterföljs i praktiken. Diakon Anna Tikum var väldigt kritiskt till hur bemötande av svenskspråkiga sköts på Åbo fängelse. Denna kritik får Åbo svenska församling fortsätta att säga högt ut, för de svenskspråkiga fångarnas situation är något som inte är allmänt känt bland alla som befinner sig utanför fängelsemiljön.

Hur det svenskspråkiga andliga kriminalarbetet ska ordnas i Åbo är en fråga som inte enbart rör Åbo svenska församlings diakoni, utan hela Borgå stift. I dagens läge finns det inte en enda person som jobbar kontinuerligt med andligt arbete i fängelserna i södra Finland, och det är ett problem som inte kan lösas endast genom att någon av diakonerna i Åbo skulle engagera sig i kriminalarbetet. Det krävs större åtgärder. Drömmen vore en finlandssvensk fängelsediakon som jobbade i de fängelser där det finns svenskspråkiga fångar. Nackdelarna med ett sådant system är förstas att församlingarna då ännu mer distanseras från kriminalarbetet. Å andra sidan har det ju konstaterats att kontakterna mellan församlingsdiakoni och kriminalvården inte fungerat hittills heller, så någon försämring skulle det ändå inte innebära på den fronten. Vem som skulle anställa en sådan fängelsediakon och hur arbetet skulle se ut är kyrkopolitiska frågor som åtminstone inte förts öppet. Men om vilja att satsa på svenskspråkigt andligt kriminalarbete finns, så måste det också vara möjligt att förverkliga, kyrkopolitik till trots.

8 Kritisk granskning och diskussion

Diakonalt kriminalarbete har varit det tema som genomsyrat denna fallstudie. Som jag inledningsvis konstaterade är diakonalt kriminalarbete ingen vedertagen term, varken något som används i böcker eller i allmänt tal. Det talas om fängelsesjälavård eller om andlig vård i kriminalvården istället. Därför startade min process utifrån frågeställningen om diakoner alls behövs i kriminalarbetet. Utgående från detta har den viktigaste konklusionen

med detta arbete blivit att diakonernas insats behövs i kyrkans kriminalarbete. Detta kanske ses som en självklarhet, med tanke på hur diakonens profession ser ut och hur diakoni fungerar. Men ifall diakonalt kriminalarbete är en självklarhet, så är det förvånande att så lite finns skrivet om det. I och för sig gäller det hela diakonin som disciplin, att många områden är outforskade.

Min intention har varit att i denna fallstudie göra kriminalvården rättvisa, trots att min kritik av kriminalvården i texten blivit väldigt subjektivt framförd. Fallstudiens ämnesområde har varit mycket bredare än vad som är motiverat för en fallstudie. Problemet låg i att avgränsningarna inte gjordes tillräckligt snäva. Utgångstanken vara att jag endast skulle ha fokuserat på diakonens uppgift i fängelset, men snabbt insåg jag att diakonens profession inte är ämnad för endast jobb inom fängelsets murar, och därför blev omfattningen på fallstudien så vid.

Många av mina källor är skrivna av sakkunniga inom ämnesområdet, vilket ger källorna tyngd och relevans. De källor som inte har vetenskaplig prägel anser jag ändå vara relevanta eftersom de bidrar med en breddad förståelse av kriminalvården och upplevelsen av att vara straffdömd, frigiven eller anhörig i dagens Finland. Det har handlat om tidningsartiklar, nätdiskussioner och radioprogram, som dels använts som källor och dels som inspiration. För den professionelle socionomen behöver båda dessa två finnas med: det vetenskapligt verifierbara och klientens subjektiva upplevelser. Därför känns det bra att båda dessa har fått plats i denna fallstudie.

De frågeställningar som ligger till grund för fallstudien anser jag mig ha besvarat, vissa mera kortfattat och andra genom arbetet som helhet. Frågeställningarna användes som utgångspunkt för de intervjuguider som användes vid alla fyra intervjuer. På så sätt försäkrade jag mig om att intervjuerna skulle komma att passa samman med resten av arbetet. Den stora fallintervjun är jag som helhet nöjd med, den gav tillräckligt med information inom de ämnesområden jag valt ut. Jag är djupt tacksam till respondenten som öppet delade med sig av sina erfarenheter. Jag anser att fallintervjun var den del i arbetet som gav den viktigaste förståelsen av vad diakonins plats i kriminalarbetet är och kunde vara.

Svenska är mitt modersmål, men trots det har merparten av den källlitteratur jag använt varit finskspråkig och flera av intervjuerna har hållits på finska. Detta har fått mig att fundera på om kvaliteten på examensarbetet eventuellt försämrats på grund av

språkförhållandena. Det är möjligt att så skett. Samtidigt tror jag att språkförhållandena gjort att jag lättare kunnat utesluta sådana källor som inte haft direkt relevans.

Den etiska aspekten av arbetet har jag beaktat genom att utföra och behandla källmaterialet från fallintervjun på ett sådant sätt som är etiskt försvarbart och i enlighet med Yrkehögskolan Novias skrivanvisningar och etiska principer. Genom grupphandledning inom projektet har vi kontinuerligt reflekterat kring etiskt skrivande och detta har varit ett stöd i processen. Eftersom Svenskfinland är litet och kontaktnäten täta är det svårt att kunna garantera total anonymitet, men jag har försökt vara sparsam med detaljer som kunde röja respondentens identitet. Detta har varit en balansgång eftersom jag samtidigt önskat låta respondenten komma till tals på ett ärligt och öppet sätt.

Som helhet är jag nöjd med det arbete jag har gjort och de resultat jag kommit fram till. Förhoppningen är att det som skrivits ska kunna bidra till en större förståelse och iver för det diakonala arbetet i kriminalvården. Jag är övertygad om att det också idag behövs människor som arbetar i nådens tjänst i den finländska kriminalvården.

Källförteckning

- Aalto, K, Tiihonen, A-L, Toiviainen, S & Ylikarjula, S (toim.). *Rikos ja rangaistus*. Sielunhoidon aikakauskirja, nro14. Helsinki: Kirkon koulutuskeskus.
- Bergstrand, G. (2002). *En själasörjares dilemma*. Stockholm: Natur och Kultur
- Berman, A. & Farbring, C-Å (red.). (2010) *Kriminalvård i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Bibel 2000. (1999). Stockholm: Verbum.
- Blomster, P, Linderborg, H, Muiluvuori, M-L, Salo, I, Tyni, S. (2011). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2010*. Helsingfors: Brottsförhållandenmyndigheten.
- Briseid, A. (2010). Hvorfor kan ikke pappa bli med ut og leke? *Bymisjon* 2/10, s.4-7
- Brottsförhållandenmyndigheten. (u.å.). *Ett nytt namn – En ny organisation*. <http://www.rikosseuraamus.fi/17184.htm> (hämtat 01.09.2011).
- Brottsförhållandenmyndigheten. (2011a). *Brottsförhållandenmyndighetens verksamhetsberättelse och bokslut 2010*. Rikosseuraamus-laitoksen monisteita 2/2011. <http://www.rikosseuraamus.fi/54283.htm> (hämtat 01.09.2011).
- Brottsförhållandenmyndigheten. (2011b). *Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2011*. Rikosseuraamus-laitoksen monisteita 3/2011. <http://www.rikosseuraamus.fi/10955.htm> (hämtat 01.09.2011)
- Dalen, M. (2008). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups.
- Djupsjöbacka, S. (2009). Diakoniutbildningen. Ingår i: Kummel-Myrskog, P, Sarelin, B & Ekstrand, S (red.). *Där nöden är störst*. Helsingfors: Kyrkostyrelsen.
- Engel, C. (2008). Diakoni – för vilka och varför? Ingår i: Blennberg, E & Hansson, M (red.). *Diakoni – tolkning, historik, praktik*. Stockholm: Verbum
- Ilmoni, S. (2011, 22 april). Nåden är en gångbar gåva. *Hufvudstadsbladet*, s. 20-22.
- Jägerhorn, J. (2011, 14 augusti). En gång skurk alltid skurk? *Hufvudstadsbladet*, s. 14-18.
- Karjalainen, T. (2002). Vangin perhe. Ingår i: Aalto, K, Tiihonen, A-L, Toiviainen, S & Ylikarjula, S (toim.). *Rikos ja rangaistus*. Sielunhoidon aikakauskirja, nro14. Helsinki: Kirkon koulutuskeskus.
- KRAN. (u.å.). *KRAN R.F.* http://kran.fi/kort_om_kran/ (hämtat 12.09.2011).
- KRIS. (u.å.). *KRIS-Turku r.y.* <http://www.kris.fi/?id=37> (hämtat 02.03.2011).
- KRIS. (2009). KRIS tukee vapautuvia vankeja. *Diakonia* nr 3/09, s. 30-32. Helsingfors: Kotimaa-yhtiöt.

Kummel-Myrskog, P. (2010). *Svenskt kyrkligt fängelsearbete i Finland – en kartläggning*. Helsingfors: Kyrkans central för det svenska arbetet.

Kyrkans forskningscentral. (2009). *Mångfaldens kyrka*. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 2004-2007. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.

Kyrklig tidningstjänst. (2007). *Kyrkans specialungdomsarbete stöder unga med speciella behov*. <http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/D38968E92FB881CFC2257290004D4B5E?OpenDocument&lang=SV> (hämtat 02.05.2011).

Kyrkostyrelsen. (2011). *Församlingarnas folkmängd 2010*. <http://sacrista.evl.fi/sacrista.nsf/sp?open&cid=Content1F742F> (hämtat 01.09.2011).

Kyrkostyrelsen. (u.å. a) *Kriminaalityön sivut*. Sakasti.evl.fi. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content38CF27> (hämtat 3.2.2011).

Kyrkostyrelsen. (u.å. b) *Vankilaityö*. Sakasti.evl.fi. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content2A5B0E> (hämtat 3.2.2011).

Kyrkostyrelsen. (u.å. c). *Diakonia- ja yhteiskuntatyö*. Sakasti.evl.fi. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content22679D> (hämtat 3.2.2011).

Kyrkostyrelsen. (u.å. d). *Vad är det heliga?* Sakasti.evl.fi. <http://sacrista.evl.fi/sacrista.nsf/sp3?open&cid=Content3EBB2D> (hämtat 01.09.2011)

Laakso, S. (2002). Jos vangit eivät luota, täällä on turha tehdä työtä. *Diakonia* nr 2/02, s. 11-13. Helsingfors: Kotimaa-yhtiöt.

Merriam, S. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Mäki, J. (2009). *Non-Governmental organizations' role in the Finnish after care system*. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö. http://www.krits.fi/ENGLISH/NGOs_role_in_the_finnish_aftercare_2009.pdf (hämtat 01.09.2011)

Nyman, K. (1999) Samalla viivalla. Ingår i: Hakala, P (red.). *Seurakuntaelämä peilissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Pastila, T. (2011). Muntlig källa, intervju 15.02.2011 i Åbo fängelse.

Plit, K. (1992a). Kriminaalityö kirkon historiassa. Ingår i: Plit, K, Ranttilä K & Viirre, P (red.). *Portti auki: Kirkon kriminaalityön vapaaehtoistoiminnan perustieto*. Helsinki: Suomen katulähetysliitto.

Plit, K. (1992b). Telogisten virtausten vaikutus vankilasielunhoitoon. Ingår i: Plit, K, Ranttilä K & Viirre, P (red.). *Portti auki: Kirkon kriminaalityön vapaaehtoistoiminnan perustieto*. Helsinki: Suomen katulähetysliitto.

Plit, K. (1992c). Tukihenkilönä. Ingår i: Plit, K, Ranttilä K & Viirre, P (red.). *Portti auki: Kirkon kriminaalityön vapaaehtoistoiminnan perustieto*. Helsinki: Suomen katulähetysliitto.

- Plit, K, Rönttilä K & Viirre, P (toim.). (1992). *Portti auki: Kirkon kriminaaliväpäätehoitojärjestelmän perustieto*. Helsinki: Suomen katulähetysliitto.
- Puumala, S. (2010). Pyhyys ja rikos. *Diakonia* nr 6/10, s. 26-27. Helsingfors: Kotimaaisyhtiöt.
- Sirén, S. (2011, 27 juli). Livstid är livstid. *Hufvudstadsbladet*. <http://hbl.fi/nyheter/2011-07-27/livstid-ar-livstid> (hämtat 01.09.2011).
- Skogar, L-G & Bernhold, T. (2010). Andlig vård i kriminalvården. Ingår i Berman, A. & Farbring, C-Å (red.). (2010) *Kriminalvård i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Strömborg, S. (2011). Muntlig källa, intervju 16.03.2011 på Diakonicentralen i Åbo.
- Tikum, A. (2011). Muntlig källa, intervju 08.03.2011 i Borgå.
- Toiviainen, S. (2002). Armon ikävä. Ingår i: Aalto, K, Tiuhonen, A-L, Toiviainen, S & Ylikarjula, S (toim.). *Rikos ja rangaistus*. Sielunhoidon aikakauskirja, nro14. Helsinki: Kirkon koulutuskeskus.
- Tourunen, J. (2002). Vankiloiden sosiaalinen rakenne ja konfliktitilanteet. Ingår i: Salminen M. & Toivonen, K (toim.). *Vankeinhoidon perusteet*. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskus.
- Tuominen, V-M. (1984). *Evangelis-luterilaisen kirkon toiminta suomen vankiloissa sodan jälkeisenä aikana*. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Urjanheimo, H. *RISE*. Powerpoint- föreläsning om Brottsåtgärdsmyndighetens byrå för samhällsåtgärder i Åbo. 29.09.2010.
- Vankien omaiset r.y. (u.å.). *Tukea – tietoa – toimintaa*. <http://www.vankienomaiset.fi/> (hämtat: 02.03.2011)
- Viirre, P. (1992a). Kirkon kriminaaliväpäätehoitojärjestelmä. Ingår i: Plit, K, Rönttilä K & Viirre, P (red.). *Portti auki: Kirkon kriminaaliväpäätehoitojärjestelmän perustieto*. Helsinki: Suomen katulähetysliitto.
- Viirre, P. (1992b). Kriminaaliväpäätehoito alkaa ristiltä. Ingår i: Plit, K, Rönttilä K & Viirre, P (red.). *Portti auki: Kirkon kriminaaliväpäätehoitojärjestelmän perustieto*. Helsinki: Suomen katulähetysliitto.
- Viirre, P. & Kiema, I (toim.). (1988). *Interim. Pappi vankilassa*. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskus.
- Wenaas, J. A. (2001). *Diakoni – et annerledes språk*. Oslo: Kirkerådet. www.diakonissehjemmet.no/filer/112.pdf (hämtad 06.03.2011)
- Westergård, A. (2011). *Familjeliv 18.06.11 Föräldrar i fängelse*. Yle: Radio Vega. <http://arenan.yle.fi/audio/1308397695258> (hämtat 18.06.2011).
- Åbo svenska församling. (u.å.). *Diakoni*. https://www.turunseurakunnat.fi/portal/se/forsamlingen/abo_svenska_forsamling/diakoni (hämtat 01.09.2011).

FINLANDS FÖRFATTNINGSSAMLING

Fängelselag 23.9.2005/767. Tillgänglig:

<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2005/20050767> (hämtat 14.06.2011).

Kyrkoordningen 8.11.1991/1055. Tillgänglig:

<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1993/19931055> (hämtat 10.02.2011).

Lag om brottspåföljdsmyndigheten. 27.11.2009/953. Tillgänglig:

<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2009/20090953> (hämtat 02.05.2011).

Språklag 6.6.2003/423. Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20030423> (hämtat 02.05.2011).

Intervjuguide för intervju med fängelseprästen vid Åbo fängelse

- Hur ser andligt liv i Åbo fängelse ut? Gudstjänster, andakter, själavård och annat? Hur många deltar? Känner du till om några är svenskspråkiga?
- Hurudan arbetsbild har du?
- Hur många fångar kommer du i kontakt med?
- Samarbete. Kommer fängelsemissionärer från friförsamlingar dit? Vilka friförsamlingar isåfall?
- Diakoni. Vad är diakonins uppgift i kriminalarbetet? Har diakonen också en plats i fängelsearbetet, eller är det bara efterarbetet som är diakonens del?
- Efter frigivningen. Är det en fråga som tas upp mycket i samtal och själavård? Hur skall man hjälpa och stödja?
- Behövs bättre samarbete inför frigivningen? Vilka aktörer är aktiva, vilka borde vara det?
- Svenskspråkiga fångar. Vilka svårigheter påverkar det svenskspråkiga arbetet? Finns det någon brist i samarbetet?
- Skulle det hjälpa med en broschyr att ge åt de svenskspråkiga, eller ett brev?
- Frågor angående demografin bland fångarna i fängelset. Antal? Åldersfördelning? Antal utländska? Narkotikaproblem?
- Två sätt att gör fängelsearbete på: Det diakonala – vi söker upp fångarna. Det ”prästerliga” - vi står gärna till tjänst om det är någon som har behov av samtal och själavård. Tankar om detta?

Intervjuguide för intervju med tidigare diakon vid Åbo svenska församling

- Hur kom du in på kriminalarbetet? Var det från starten en del av diakonens arbetsuppgifter?
- Hurudana klienter besöktes? Endast svenskspråkiga? Var alla medlemmar av Åbo svenska församling och var någon av klienterna diakoniklienter sedan tidigare? Hur togs det kontakt?
- Efterarbetet. Besökte du klienterna endast under fängelsetiden eller fortsatte kontakten till diakonin också efter frigivningen? Hurudant arbete hade man i så fall efter frigivningen? Vilka behov hade de av efterarbetet (ekonomiska, sysselsättande, missbruks-, samtal, själavård osv.)
- Diakonicentralen - hurudant samarbete har man haft?
- Med den erfarenhet du har: Hur borde kriminalarbetet på svenska i Åbo (och överlag) skötas? Borde det finnas en ansvarig diakon eller präst som skulle handha också andra församlingars klienter (så att man inte t.ex. behöver komma från Åland)? Vilka behov finns det inom kriminalarbetet?
- Vilka svårigheter har du upplevt i arbetet? Byråkrati? Stängda avdelningar och en sluten miljö? Hur hanterar man att det är så få framsteg och så många motgångar?
- Har det funnits samarbete med några andra instanser eller organisationer gällande fängelsearbetet (t.ex. friförsamlingar, fängelsemissionärer, KRIS, VAO)
- När du har mött de svenskspråkiga klienterna, har du då tänkt att det är diakonala behov du möter? Är nöden stor?
- Behov för andra verksamhetsformer än samtal och själavård på svenska?
- Två olika sätt att se på diakoni: uppsökande arbete (diakonerna) och själavård om klienten själv tar kontakt (prästerna). Hur ser du på detta och vad är diakonins roll och specifika uppgift?

Intervjuguide för intervju med ansvarig diakon för kriminal och missbruksarbete vid diakonicentralen i Åbo kyrkliga samfällighet

- Hurudant arbete gör du i fängelset? Hur ofta besöker du fångar? Vilka behov har fångarna? Pratas det mycket om frigivningen och tiden efter det?
- Hurudana behov aktualiseras vid besöken? Gäller det andliga, praktiska, ekonomiska, sysselsättnings- eller bostadsfrågor?
- Vad är diakonins viktigaste uppgift i kriminalarbetet/fängelsearbetet?
- Hurudant efterarbete finns i Åbo? Vad gör diakonicentralen och hur mycket samarbetar man med andra? Vilka organisationer samarbetar man med?
- Vilken del har Sirkkala dagcenter i kriminalarbetets efterarbete?
- Är frivilliga med i kriminalarbetet?
- Arbete bland fångarnas anhöriga, finns sådant vid diakonicentralen?
- Vilka är utmaningarna gällande kriminalarbetet i Åbo idag, och hur ser du på framtiden?
- Svenskspråkiga fångar. Har du haft kontakt med svenskspråkiga, eller de svenskspråkiga diakoniarbetarna? Hur kunde arbetet se ut för att fungera bäst möjligt?
- Kriminal och drogarbetet fungerar som ett tätt samarbete vid diakonicentralen i Åbo. Är det i praktiken samma arbete eller finns det klara gränser mellan arbetsområdena?

Intervjuguide för fallintervju

Allmänt:

- Hur länge satt du inne? (Nya fängelset i Starrbacka?)
- Hurudan avdelning var du placerad i?
- Fanns det alternativ gällande placering, möjlighet att avtjäna domen t.ex. i Vasa?
- Om du skall beskriva hur det var att sitta i Åbo fängelse, vad säger du då?
- Fanns det någonting positivt med/under fängelsevistelsen?
- Vad var det värsta med fängelsevistelsen?

Tvåspråkigheten:

- Åbo fängelse är ett tvåspråkigt fängelse. Hur fungerade detta i praktiken? (Psykolog, socialarbetare, sysselsättningshandledare, präst osv.)
- Vilken info fås på svenska?
- Vad borde skötas på svenska, vilka områden är viktiga?
- Hur hanteras språkproblemen?
- Kan svenskspråkigheten i sig själv föda negativa följder? Sämre behandling, bemötande från personal och fångar osv.?

Innan frigivningen:

- Hur förbereddes frigivningen från fängelsets sida? Samtal, besök, planering?
- Hur förbereder man sig själv inför framtiden och frigivningen (tankar, planer)?
- Hur skedde praktiskt första tiden efter frigivningen, varifrån fick du hjälp? Saknade du stöd?

Livet i fängelset:

- Du hade drogberoende när du avtjänade, hur beaktades detta? Fick du hjälp på något sätt?
- Fanns det stödgrupper av något slag?
- Hur ser sysselsättningen ut en vanlig dag?
- Vad tänker man på? Hur hanterar man sina tankar?
- Fick du någonsin besök? Skulle du önskat mera besök?
- Var ett samtal med prästen något du hade eller kunde ha tänkt dig att ansöka om detta?
- Fanns det konkreta praktiska problem som du hade i fängelset och som du inte fick hjälp med? -> Kunde en diakon hjälpt till med dessa problem?

Andlighet i fängelset:

- Hur väl kände du till vilket kyrkligt arbete som fanns i fängelset?
- Besökte du någonsin gudstjänst eller andakt? (orsak: språk eller ointresse?)
- Fick du någonsin erbjudande om samtal eller själavård på svenska?
- Om du hade vetat att det fanns möjlighet att prata med en åländsk präst, hade du då tagit emot det erbjudandet? Om det hade varit en svenskspråkig präst eller diakon från Åbo, hade inställningen varit densamma? (hypotesfråga)

Mirakeltänkande:

- En god tillvaro i fängelset, hur skulle den se ut?

Omvänd fråga:

- Om du var jag (en diakon som skulle vilja nå ut till fångar med budskapet om Jesus) hur skulle du då gå tillväga? Vad behöver en fånge få och hur skall man nå ut till dessa personer?

SAMTYCKE TILL INTERVJU

Åbo, 23.03.2011

Jag studerar till socionom med kyrkans inriktning vid Yrkeshögskolan Novia i Åbo och skriver inom ramen för dessa studier examensarbete om svenskspråkigt kyrkligt kriminalarbete i Åbo. För detta examensarbete önskar jag intervjua personer med erfarenhet av kriminalvården i Åbo.

Deltagandet i intervjun är frivilligt och därför har du som respondent tillåtelse att när som helst avbryta intervjun eller att välja att inte svara på de frågor som ställs. För intervjun reserveras en och en halv timmes tid, vi använder så mycket vi tycker vi behöver av denna tid. All information som inkommer används endast för forskningen och kommer att behandlas konfidentiellt. Respondentens identitet kommer inte att röjas. Det material som bandas kommer att förstöras efteråt.

Som handledare för projektet fungerar lektor Henrica Lindholm. Vid eventuella frågor eller klagomål kan handledaren kontaktas via e-post: henrica.lindholm@novia.fi

Tack för att du vill delta!

Med vänlig hälsning,
Emma Villman

Härmed ger jag mitt samtycke till att delta i intervju enligt de premisser som ovan föreskrivits:

Ort, datum

Respondentens underskrift